

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra politologie a Evropských studií

Martin Málek

Euroskepticismus populistických politických stran v České republice

Euroscepticism of Populist Political Parties in the Czech Republic

Bakalářská diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Eva Lebedová, Ph.D.

Olomouc 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne .....

.....

Podpis

Poděkování

Chtěl bych poděkovat Mgr. Evě Lebedové, Ph.D. za trpělivost, cenné rady a spolupráci na realizaci bakalářské práce. Také bych chtěl poděkovat všem blízkým a rodině za podporu nejen při psaní diplomové práce, ale i při celém studiu.

Obsah

Úvod	1
1. Populismus	6
1.1. Přístupy zkoumání populismu	7
1.1.1. Diskurzivní přístup	7
1.1.2. Ideový přístup	8
1.1.3. Populismus jako politický styl.....	9
1.2. Lid	11
1.3. Elity	12
1.4. Obecná vůle	13
1.5. Role charismatického lídra	14
1.6. Koncepce Benjamina Moffitta	14
2. Typologie přístupů k EU a evropské integraci	16
2.1. Typologie podle P. Taggarta a A. Sczcerbiaka – I. verze.....	17
2.2. Typologie podle P. Kopeckého a C. Muddeho.....	18
2.3. Revize tvrdého a měkkého euroskepticismu P. Taggarta a A. Sczcerbiaka – II. verze.....	19
2.4. Typologie podle N. Contiho a L. Verzichelliho.....	20
3. Metodologie	21
3.1. Výzkumný design.....	21
3.2. Kvalitativní obsahová analýza	22
3.3. Aplikace výzkumného designu	23
3.4. MAXQDA 24.....	27
4. Analytická část	28
4.1. ANO 2011.....	28
4.2. Volební program pro volby do EP v roce 2019	29
4.3. Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2021	31
4.4. Svoboda a přímá demokracie.....	34
4.5. Volební program pro volby do EP v roce 2019	35
4.6. Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2021	39
5. Interpretace dat	42
Závěr	44
Abstrakt	46
Abstract	47

<i>Prameny a literatura .....</i>	48
<i>Seznam použitých zkratek.....</i>	52

Úvod

Tato bakalářská práce se bude zabývat dvěma významnými politickými subjekty české politiky, mezi které patří hnutí ANO 2011 (ANO) a Svoboda a přímá demokracie (SPD)¹. Obě strany spojuje kritika elit a establishmentu a silná antiimigrační rétorika². Tyto narativy, na nichž se oběma hnutím podařilo získat přízeň značné části české společnosti, lze podle autora zařadit mezi prvky populistické rétoriky. Vedle problematiky populismu se práce zaměřuje i na postoj výše zmíněných politických subjektů k Evropské unii (EU) a zkoumá prvky euroskeptické rétoriky v jejich komunikaci.

Pojmy populismus a euroskepticismus bývají označovány jako „dvě strany téže mince“, jde především o normativnost vnímání obou pojmů. Je běžné, že euroskeptické strany často bývají označovány zároveň za populistické a naopak (Kaniok & Havlík, 2016). Hlavní nesouhlas vyřčený na základě euroskeptických myšlenek lze potenciálně spojovat s populistickou rétorikou zaměřenou na kritiku elit, ačkoli je potřeba brát v potaz, že ne každá kritika elit musí být nutně spojována s populismem (Müller, 2017). Právě celospolečenská debata o tom, co je a co není populismus a také tvrzení, že mají populistické strany tendence zastávat odmítavý postoj k EU a evropské integraci (Kaniok & Havlík, 2016), jsou motivace autora zkoumat v bakalářské práci tyto fenomény. České politické prostředí nabízí zajímavé podmínky k provedení výzkumu toho, jak jsou tyto jevy provázané.

Zprv má v České republice (ČR) euroskepticismus a vyhraňování se vůči politikám EU určitou tradici. Pokud se podíváme na počátky působení ČR v EU, tak krátce po přistoupení v roce 2004 Češi působili zpočátku sice poměrně pasivně, šli s proudem a nestavěli se do role aktivistického aktéra, ale v jednotlivých případech byli vnímáni jako „nezkušený potíživ“ a to zejména v podpoře oddalování ratifikace Lisabonské smlouvy, což v EU vyvolávalo nelibost

---

¹ Dříve Úsvit přímé demokracie Tomia Okamury (ÚSVIT), v roce 2015 Tomio Okamura a Radim Fiala založili nové hnutí SPD.

² Názor na migraci a azylovou politiku hnutí ANO v průběhu času měnilo, do roku 2015 kdy začala evropská migrační krize, příliv migrantů hnutí vidělo jako příležitost k nárůstu popularity. V letech před migrační krizí se hnutí hlásilo k azylové politice EU, od jejího počátku jsou razantně proti.

některých členských států. Pád vlády v období českého předsednictví v Radě EU, které probíhalo v roce 2009, ještě zdůraznil nepředvídatelnost a nezkušenost Čechů v zahraniční politice. Stejně jako nedostatek zkušeností s evropskou politikou i specifický stranický euroskepticismus hlavně ze strany Občanské demokratické strany (ODS) vyprofiloval ČR jako „problémové dítě Evropské unie“. Zejména v tomto období stranický euroskepticismus, aspoň v případě ODS, nebyl motivován zájmy politiků, ale šlo hlavně o ideologii konkrétní strany, která se bránila rozšiřující se evropeizaci (Marek & Braun, 2009).

Druhým důvodem, proč lze ČR uvádět jako zajímavé prostředí pro zkoumání výše uvedených dvou jevů, je vzestup nových politických stran, které ve své rétorice používají populistické prvky. Ačkoli v posledních 15 letech v ČR vzniklo více stran či hnutí se skeptickými postoji k evropské integraci a s prvky populistické rétoriky, právě ANO a SPD poutají pozornost vysokými volebními preferencemi.

Hnutí ANO pod vedením lídra Andreje Babiše bylo od roku 2013 do roku 2021 součástí vlády, v posledních volbách do poslanecké sněmovny (PS) v roce 2021 koalice SPOLU³ postavila svou kampaň na narativu „*antibabiš*“, což byl jeden z nástrojů, který této koalici pomohl volby do poslanecké sněmovny (PS) vyhrát, to ukazuje, jak silným subjektem hnutí ANO je, a jak je pro ně důležitá role charismatického lídra. Ideologické zařazení hnutí ANO je problematické, v roce 2019 Andrej Babiš své hnutí označil jako tzv. „*catch-all party*“⁴ se slovy: „*Kritici říkají, že nejsme ani napravo ani nalevo, že nejsme zakotveni. Rád bych už konečně této polemice řekl něco zásadního. Jsme hnutí, které se orientuje na všechny občany bez ideologie. Máme program pro důchodce, zaměstnance, podnikatele, vědce, mladé rodiny, sportovce...*“ (Echo24, 2019). Hnutí v průběhu let prošlo transformací a v roce 2023 místopředseda ANO Karel Havlíček v rozhovoru pro Seznam Zprávy prohlásil: „*My jsme liberální konzervativci. To je terminus technicus. Do značné míry odpovídá tomu, jak se v posledních letech profilujeme. To znamená – jsme tržně orientovaní, podporujeme tržní prostředí, ale s určitou sociální záklopkou. Dal bych příklad*

---

³ Koalice 3 politických subjektů, které společně poprvé kandidovaly ve volbách do poslanecké sněmovny v roce 2021 a nyní ve volbách do evropského parlamentu, které proběhnou letos. Tato koalice se skládá z ODS, TOP 09 a KDU-ČSL.

⁴ Tzv. všelidová strana (catch all party nebo big tent) je typ strany, který cílí na všechny voliče a ignoruje rozdělení pravice x levice na základě socioekonomických a sociokulturních změn ve společnosti.

rodinné firmy, nejsme ten typický korporativismus. Ale ani ne to socialistické přerozdělování.“ (Rambousková, 2023).

Druhým zmíněným subjektem je SPD, které je od roku 2013⁵ stabilním členem opozice. Jeho členové se shodují, že je SPD konzervativní vlastenecké hnutí, které bojuje proti politikám EU. Místopředseda SPD a předseda poslaneckého klubu Radim Fiala ideologii hnutí SPD popisuje následovně: *„Národní konzervativismus je ideologie proti liberalismu a dalším ideologiím, které nás tlačí příliš doleva. Jejich programem jsou věci, které neuznáváme, jako je Green Deal, elektromobilita, LGBT, 72 pohlaví, klimatismy, genderismy a další věci. Teď se chceme věnovat právě národnímu konzervativismu, protože například Evropská unie nás nutí financovat právě Green Deal, klimatismy, genderismy a různé další věci.“* (iRozhlas, 2023).

Pro kvalitní výzkum je důležitý pevný teoretický základ, který získáme z odborné literatury od autorů, kteří se věnují dané tématice. V případě této bakalářské práce se jedná o vymezení pojmů populismus a euroskepticismus. Autor vycházel z textů, které byly dostupné jak v knihovně univerzity Palackého, tak v internetových databázích. Obě témata teoretické části jsou velmi obsáhlá a na jejich výzkum vzniklo mnoho rozdílných koncepcí a přístupů ke zkoumání těchto jevů.

Co se týče populismu, bylo složité vybrat správnou literaturu a stanovit teoretický rámec, jelikož tento pojem trpí určitou rozbředlostí, významovou nejasností a nadužíváním. Většina textů hned v úvodu upozorňuje na pestrost významového vnímání populismu, a že neexistuje jednotná definice. Z toho důvodu bylo z počátku složité dostat se do kontextu samotného významu tohoto pojmu. První vhled autor hledal v knize *Populismus v časech krize*, kde Michal Kubát vysvětluje, jaké přístupy jsou často využívány a jaké existují koncepce. Autor v této knize popisuje přístupy zkoumání populismu, rozdělení v jeho pojetí a jaká jsou kritéria pro členění populismu. Díky této knize se autor práce také seznámil se světovými autory, jež se zabývají populismem. Na základě rešerše byly vymezeny tři přístupy ke zkoumání populismu – ideologický, diskurzivní a populismus jako politický styl. K pochopení ideologického přístupu autoru nejvíce pomohly texty od C. Mudda – *Populism, A Very Short Introduction* a *The Populist Zeitgeist*, ve kterých se věnuje

---

⁵ Od roku 2013 do 2015 hnutí Úsvit.

definici populismu a popisu toho, jak chápe pojetí populismu ideologickým přístupem. Druhým významným autorem pro tuto práci je Benjamin Moffitt a jeho kniha *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style and Representation*, kde B. Moffitt zkoumá populismus jako politický styl. Pro tuto práci je důležitá kapitola, který se věnuje právě tomuto přístupu. Autor v ní vysvětluje politický styl populismu jako určitou revizi diskurzivního přístupu, který podle něj byl neúplný. Na základě zjištění svých a jeho kolegů představuje novou definici chápání populismu jako politického stylu a přikládá k ní svou koncepci, která si sice neklade za cíl zachytit samotnou podstatu populismu ani nalézt jeho ideální definici, ale spíš identifikuje společné prvky mezi různými populistickými aktéry ve světě a konstruuje tzv. minimální koncept, který obsahuje tři základní, ale dostačující charakteristiky k tomu, aby daný subjekt mohl být považován za populistický. Tato kniha byla velmi užitečná, jelikož obsahuje i velké množství případových studií, na kterých autor dobře pochopil, jak ve zkoumání populismu v politice postupovat.

Pojem euroskepticismus je mnohem jasnější a lépe uchopitelný než populismus. Jediným problémem z počátku psaní práce byl vývoj a množství jeho typologií a absence nadřazené definice toho pojmu. K pochopení kontextu a výzkumu euroskepticismu autoru práce výrazně pomohla kniha od Pavla Hynčice a spol. s názvem „*Euroskepticismus ve střední Evropě*“. P. Hynčica přehledně uvádí kontext výzkumu tohoto fenoménu a představuje nejvýznamnější typologie. Druhou přínosnou prací pro pochopení vývoje typologií je *Euroskeptici, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové – jak s nimi pracovat?* od Lubomíra Kopečka. V tomto případě jde o detailnější rozbor jednotlivých typologií i s obsáhlými výhradami vůči každé z nich. Tyto texty samozřejmě nemohou sloužit jako komplexní zdroj definování jednotlivých typologií postojů k EU, a proto autor vychází z textů odborníků, kteří danou typologii vytvořili. Za průkopníka v problematice euroskepticismu je považován Paul Taggart, ze kterého vychází zbytek autorů, jenž se věnují výzkumu problematiky postojů k EU. Pro tuto práci je stěžejní dílo N. Contiho *Party Attitudes to European Integration: A Longitudinal Analysis of the Italian Case*, kde rozebírá problematiku postojů politických stran k EU a evropské integraci. Vychází z typologie, kterou vytvořil společně s L. Verzichellim, a na které stojí tato bakalářská práce. V této knize navrhuje rámec pro analýzu postojů politických stran a aplikuje jej do prostředí italské politiky.

Pro stanovení metodologického rámce autor čerpal z knihy *Výzkum médií* od Renáty Sedlákové. Kniha obsahuje kompletní návod, jak správně provádět výzkumné práci na poli sociálních věd. Pro autora byla významnou pomocí ve vytváření výzkumného designu, jelikož popisuje celý proces od výběru tématu až po interpretaci dat. Je zde přehledně popsáno využití obsahové analýzy, návod, jak postupovat při kvalitativní analýze dat i jak správně kódovat. Vzhledem k využití metody kvalitativní obsahové analýzy je tato kniha skvělým zdrojem pro nastavení celého výzkumného procesu.

Autor se domnívá, že u obou relativně nových politických subjektů působících na české politické scéně bude možné nalézt prvky jak populistické, tak i euroskeptické rétoriky. Cílem této bakalářské práce tedy bude analyzovat postoj vybraných politických hnutí (ANO a SPD) k EU a evropské integraci a analyzovat jejich komunikaci z hlediska populistických a euroskeptických prvků v období voleb do evropského parlamentu v roce 2019 a parlamentních voleb v roce 2021.

Pro tuto práci byla vytyčena hlavní výzkumná otázka: *„Do jaké kategorie europeanismu či euroskepticismu na základě typologie N. Contiho a L. Verzichelliho lze zařadit tyto politické subjekty?“* a dvě vedlejší výzkumné otázky: *„Používají subjekty v komunikaci prvky populistické rétoriky?“* a *„Jakým způsobem se vybrané politické subjekty vyjadřují o Evropské unii ve stranických dokumentech, v debatách a médiích?“*

V analytické části bude použita metoda kvalitativní analýzy obsahu. Vzhledem k tomu, že si práce klade za cíl určit jednotlivé prvky v rétorice a zařadit vybrané subjekty do určité kategorie, autor upřednostňuje použití kvalitativního postupu. Metodiku výzkumu autor podrobněji popisuje v metodologické části práce.

1. Populismus

Francisco Panizza poznamenává, že každé pojednání o populismu začíná tím, že je tento termín příliš široký, a tedy nejasný a obtížně definovatelný, z toho důvodu existuje mnoho různorodých definic a koncepcí populismu, je tedy obtížné nalézt jasný klíč k jeho zkoumání. Paul Taggart upozorňuje na „rozbředlost“ významu pojmu populismus, což vede k existenci různých definic, typologií a přístupů. Podobně jako u fašismu, komunismu nebo extremismu, se i populismus často stává prostředkem k negativnímu označení politických stran, což dále přispívá k nejasnosti jeho významu (Kubát, 2016).

Dobrým příkladem je kampaň před americkými prezidentskými volbami v období 2015-2016, kdy byli Donald Trump⁶ i Bernie Sanders⁷ označováni za populisty, populismus se totiž často spojuje s pojmem „antiestablishment“ bez jakékoli návaznosti na konkrétní politické myšlenky (Müller, 2017). Lze tedy říct, že je tento termín spojován⁸ v Latinské Americe, kam patří jména jako Rafael Correa, Evo Morales, a především Hugo Chávez. Řeč je o řecké levicové koalici Syriza a španělské Podemos, jež spojuje kritika úsporné politiky, kterou zavedla Angela Merkelová v období eurokrize (Müller, 2017). Spojení myšlenek těchto subjektů s hnutími v Latinské Americe není žádná spekulace, jelikož ani jedno z těchto uskupení takovou skutečnost neskrývají.

Podle Ivana Krasteva, významného bulharského politologa, se nacházíme v období „populistického věku“, poněvadž v souvislosti s tímto pojmem často nevíme, o čem mluvíme. (Müller, 2017). Müller těmito příklady zdůrazňuje, že ne každý útok na elity je známkou populismu a že tento pojem trpí značným nadužíváním. Jak bylo naznačeno, populismus je jedním z hlavních politických hesel 21. století, tímto termínem se označují levicoví prezidenti v Latinské Americe, pravicové vyzyvatelské strany v Evropě a levicoví i pravicoví prezidentští kandidáti ve Spojených státech. V evropském kontextu se populismus často vztahuje k antiimigraci a xenofobii, zatímco v Latinské Americe často naráží na klientelismus a špatné hospodaření (Mudde &

---

⁶ Podnikatel a bývalý prezident Spojených států Amerických (USA).

⁷ Levicový politik, do roku 2020 člen Demokratické strany, nezávislý senátor za stát Vermont a kandidát na post prezidenta USA v roce 2016.

⁸ Vlna levicových politických stran v Latinské Americe, jejichž rétorika bývá označována za populistickou.

Kaltwasser, 2017). Nicméně termín „populismus“ zejména v politickém kontextu představuje široký a často nejasný pojem, který může zahrnovat různorodé jevy (Taguieff, 2012). Jednou z nejcitovanějších obecných definic populismu je od C. Muddeho, který jej popisuje následovně: „*Populismus je ideologie, která chápe společnost jako rozdělenou na dvě homogenní a antagonistické skupiny. Podle populistů by politika měla být vyjádřením všeobecné vůle lidu*“ (Mudde, 2004). Politický populismus se neomezuje pouze na ideologii. Někteří autoři jej chápou jako způsob komunikace či styl politického vyjadřování. Obecně se v populismu rozlišují tři přístupy, kterým v této kapitole bude věnována pozornost, jedná se o následující:

1. Diskurzivní přístup
2. Ideový přístup
3. Populismus jako politický styl

1.1. Přístupy zkoumání populismu

Existují autoři, kteří studium populismu kvůli jeho nejasnosti zavrhnou s připomínkou, že je vhodnější zkoumat jednotlivé aspekty politiky a jednotlivá politická uskupení. Podle Ernesta Laclaua lze tento postoj označit jako „teoretický nihilismus“. Kurt Weyland oponuje tím, že se tento přístup příliš neuchytil a v posledních letech je populismus naopak intenzivně studován (Kubát, 2016). Stejně jako u celé debaty ohledně populismu, i u přístupu k jeho zkoumání panují rozličné názory a existují autoři, kteří toto rozdělení považují za zbytečné s argumentací, že lze tyto tři přístupy jednoduše kombinovat skrze mnoho společných znaků. Pokud se zaměříme na výzkum politických stran, tak rozlišování populismu na (thin-centered) ideologii nebo politický styl podle Havlíka a Pinkové ztrácí v podstatě význam, a to kvůli tomu, že pokud hledáme ideologickou charakteristiku daného subjektu, musíme analyzovat materiály strany, zkoumat rétoriku jednotlivých lídrů a jejich vztah s ostatními politickými aktéry, z čehož lze usoudit, že jsou oba přístupy provázané (Havlík Pinková, 2012).

1.1.1. Diskurzivní přístup

Diskurzivní přístup popisuje populismus jako způsob myšlení nebo jako myšlenkovou konstrukci, což Laclau nazývá jako tzv. diskursivní definici (Kubát, 2016). V tomto případě není populismus vnímán jako soubor politických přesvědčení, ale jako způsob politické rétoriky, která

je patrná v řeči nebo textových dokumentech. Podle diskurzivního přístupu může být politický aktér v časové ose více či méně populistický závisle na tom, jaký diskurz ve svém vyjadřování zrovna využívá. Oproti tomu ideový přístup jasně vymezuje, jestli je konkrétní subjekt populistický či nikoli. Ve vědecké obci se vede debata především o tom, jestli je vhodnější postupovat ideovým přístupem nebo jestli je přínosnější aplikovat přístup chápání populismu jako politický styl, který je podle řady autorů synonymem pro diskurzivní přístup (Moffit, 2016).

1.1.2. Ideový přístup

Ačkoli neexistuje konsenzus ohledně jednotného přístupu zkoumání, v posledních letech převažuje názor nahlížet na populismus jako na ideologii. Podle této koncepce proti sobě stojí dva protipóly – lid a elity. Zkráceně je lid ten morálně správný a elity trpí zkorumpovaností a využíváním nemorálních praktik. Právě z ideového přístupu vychází známá definice C. Muddeho, kterou autor uvádí v úvodu kapitoly, jde o následující: „*Populismus je ideologie, která chápe společnost jako rozdělenou na dvě homogenní a antagonistické skupiny. Podle populistů by politika měla být vyjádřením všeobecné vůle lidu*“ (Mudde, 2004).

Takto pojatý populismus Ben Stanley označil jako „*thin ideology*“ (Stanley, 2008), Mudde tomuto pojmu říká „*thin-centred ideology*“ (Mudde, 2004) a to kvůli tomu, jak je tato ideologie pojata. Nenabízí „*plnou*“ definici, ale zaměřuje se pouze na některé prvky politického prostředí., protikladem jsou „*široce*“ pojaté ideologie jako fašismus, liberalismus nebo socialismus. Populismus často bývá propojen s těmito tradičními ideologiemi, to znamená, že se populismus může objevovat v různých podobách (Mudde & Kaltwasser, 2017).

Ideový přístup má své nedokonalosti, hlavní výtkou je přílišná „*širokost*“, to znamená, že podle tohoto přístupu patří k populistům svým způsobem všechny politické subjekty. Tato definice má smysl v případě, pokud existuje něco, co populismus není, a jako příklady lze uvést pojmy elitářství a pluralismus, což jsou přímé protiklady (Mudde & Kaltwasser, 2017). Mudde a Kaltwasser uvádějí několik výhod ideového přístupu ke zkoumání populismu z hlediska ideologie.

Zaprvé, pokud si populismus představíme jako thin-centered ideologii, můžeme pochopit, proč je populismus v reálném světě tak moc tvárný. Vzhledem ke svému omezenému ideologickému jádru se populismus nutně musí spojovat s jinými ideologiemi, které jsou pro populistické aktéry obvykle stejně relevantní, například agrarismus, nacionalismus či neoliberalismus.

Za druhé, na rozdíl od definic, které omezují populismus na specifický typ mobilizace a vedení, ideový přístup je schopen pojmut širokou škálu politických aktérů, kteří jsou s tímto jevem obvykle spojováni. Populistické subjekty se mobilizují mnoha různými způsoby, včetně volně organizovaných sociálních hnutí i úzce strukturovaných politických stran. I když převládá určitý typ vůdcovství, populističtí vůdci mají mnoho různých podob a velikostí. Všichni však mají jeden společný přístup – vox populi neboli hlas lidu.

Za třetí ideový přístup poskytuje komplexnější a mnohostrannější odpověď na klíčovou otázku v debatách o populismu: „*Jaký je jeho vztah k demokracii?*“ Vztah mezi populismem a demokracií není tak přímočarý, jak tvrdí jeho mnozí odpůrci. Tento vztah je složitý, neboť populismus může být pro liberální demokracii nápomocný i rizikový ve stejné míře, a to v závislosti na fázi procesu demokratizace (Mudde & Kaltwasser, 2017).

1.1.3. Populismus jako politický styl

Tento přístup se využívá k pochopení politické komunikace populistických aktérů. Přístup k populismu jako politickému stylu a diskurzivní přístup se do jisté míry překrývají, protože politický styl se zaměřuje na performativní prvky v řadě diskurzivních rysů, jako je používání jazyka, řeči, psaných textů atd, toto pojetí ale přidává další prvky, jako jsou estetika, vystupování nebo řeč těla. Tento přístup zdůrazňuje performativní aspekty populismu a konceptualizuje postavení populismu v silně medializovaném prostředí současné politiky (Moffitt, 2016). Současný populismus lze na základě tohoto pojetí definovat jako politický styl, který se vyznačuje antagonistickým vztahem mezi lidem a elitou, „nevhodným chováním“ a prosazováním krize a dalších hrozeb. Moffitt uvádí několik výhod přístupu k populismu jako k politickému stylu.

Jako první výhodu zmiňuje, že optikou tohoto přístupu můžeme zaznamenat schopnost populismu pohybovat se v politickém spektru od levice přes centrismus, catch-all party, až po pravici (Moffit, 2016).

Za druhé se toto pojetí oproti ideovému přístupu odklání od binárního rozdělení politických aktérů a není jeho úlohou určit, kdo populistou je a kdo není. Pokud se ideový přístup na populismus dívá „černobíle“, tak pojetí populismu jako politický styl počítá s existencí „šedé zóny“, je tedy příhodnější zkoumat míru populismu, která se na základě kontextu může měnit. Pokud ale chceme na populismus nahlížet graduativně, musíme definovat, co je na druhé straně populistického spektra. Ideový přístup říká, že přímým protikladem populismu jsou pluralistické a elitářské ideologie (Mudde a Kaltwasser, 2017), zatímco v tomto pojetí je opakem populismu technokratický politický styl, jak popisuje graf níže (Moffitt, 2016).

Za třetí je tento přístup vhodný v otázce samotné podstaty populismu. Ideový přístup nahlíží na populismus jako na prázdný pojem, slovy Taggarta „empty heart“ nebo podle Muddeho a Kaltwassera, na „thin-centered ideology“, v čemž se názorově tyto dva přístupy rozcházejí. Ideový přístup plně nevysvětluje povahu populismu ani to, jak interaguje s širšími „hostitelskými ideologiemi“. Tento přístup vysvětluje nedostatek obsahu populismu tím, že se v tomto případě jedná o pouhé stylistické charakteristiky, a zejména v politice je styl rétoriky vzájemně provázán s jejím obsahem.

Za čtvrté nám tento přístup při snaze určit význam populismu rozšiřuje konceptuální slovník, jelikož se zaměřuje na několik dalších aspektů v komunikaci. Věnuje se konkrétním aktérům a jejich způsobům vystupování a pojednává nejen o určité „teatrálnosti populistů“, ale i o jejich celkovém prezentování směrem k veřejnosti. Otázkou tohoto přístupu je mimo to, kdo je lid a kdo elita, také to, jakým způsobem s ním populisté interagují. Myšlenkou je, že není dostačující zkoumat pouze obsah a to, kdo lid a elita skutečně jsou. Je potřeba brát v úvahu, jakou formou je celkový obsah ze strany populistů směrem k lidu předáván.

1.2. Lid

Velká část diskuzí kolem pojmu populismus se soustředí na nejasnost pojmu "lid". Prakticky všichni se shodují na tom, že "lid" je konstrukce, která odkazuje na specifickou interpretaci a zjednodušení reality. V důsledku toho různí badatelé tvrdí, že tato vágnost činí tento pojem nepoužitelným, zatímco jiní hledají konkrétnější alternativy, jako je například již zmíněný Taggartův pojem „heartland“. Laclau však tvrdil, že právě skutečnost, že lid je „prázdným signifikantem“, činí z populismu tak mocný politický nástroj. Vzhledem k tomu, že populismus má schopnost formulovat lid způsobem, který oslovuje různé voličské skupiny, a vyslovovat jejich požadavky, může vytvářet společnou identitu různých skupin a usnadňovat jejich mobilizaci.

Ačkoli je lid obecná konstrukce, nejčastěji se používá v kontextu tří významů – lid jako suverén, jako obyčejný lid a jako národ. Ve všech případech je hlavní rozdíl mezi lidem a elitou spojen s vedlejšími znaky jako jsou politická moc, socioekonomické postavení a národ. Vzhledem k tomu, že prakticky všechny projevy populismu zahrnují určitou kombinaci těchto sekundárních znaků, jen zřídka najdeme případy, kdy se do popředí dostává pouze jeden z uvedených významů.

Pojem lid jako suverén je v různých populistických tradicích společným tématem, které funguje jako připomínka skutečnosti, že konečný zdroj politické moci v demokracii pochází ze strany státních institucí, což může vést k mobilizaci a revoltě. Druhým významem je myšlenka "obyčejných lidí", která odkazuje na širší třídní koncept, který spojuje socioekonomický status se specifickými kulturními tradicemi a hodnotami. Apel na potřeby "obyčejných lidí" je skutečně jedním z nejčastějších jevů, které můžeme zaznamenat v případech, které jsou obvykle označovány jako populistické. V tomto kontextu si můžeme všimnout jak procesu integračního ve smyslu mobilizace určité skupiny lidí, kteří nejsou spokojeni se současnou vládou, tedy elitami, tak polarizování společnosti v rámci mobilizace proti předem definovanému nepříteli. Tento antielitářský podnět jde ruku v ruce s kritikou institucí. Třetím a posledním významem je pojem lidu jako národa. V tomto případě se výraz lid používá pro označení národního společenství, které je definováno buď státní příslušností, nebo etnicky. To znamená, že jsou do něj zahrnuti všichni občané z určité země, kteří sdílí podobné životy, hodnoty a kulturu (Mudde & Kaltwasser, 2017).

1.3. Elity

Na rozdíl od „lidu“ se jen málo autorů teoreticky zabývalo pojmem "elit". Klíčovým aspektem je morálka, neboť se rozlišuje mezi čistým lidem a zkorumpovanou elitou, což však úplně nevypovídá o tom, kdo jsou elity. Většina populistů se nezaměřuje pouze na establishment, ale kritizuje také ekonomické, kulturní a mediální elity. Ti všichni jsou vykreslováni jako jedna homogenní zkorumpovaná skupina, která stojí proti obecné vůli lidu. Elita je definována na základě moci, tj. zahrnuje většinu lidí, kteří zastávají vedoucí pozice v politice, ekonomice nebo médiích.

Vzhledem k antiestablishmentovému postoji populistů mnozí vědci tvrdí, že populisté se z definice nemohou udržet u moci. To by se z nich pochopitelně stala součást elit. Aby tito lidé dokázali udržet své nově nabyté funkce, museli určitým způsobem revidovat svou rétoriku. Využívají takzvaný „paranoidní styl politiky“ a tvrdí, že skutečnou moc nadržuje demokraticky zvolení zástupci lidu a odvolávají se na ekonomickou elitu.

Spojení elity s ekonomickou mocí je obzvláště užitečné pro populisty u moci, protože jim umožňuje obhájit svůj nedostatečný politický úspěch tím, že jsou sabotováni těmi, kteří sice ztratili politickou moc, ale stále drží moc ekonomickou. Například již zmíněný bývalý venezuelský prezident Chávez často obviňoval ekonomickou elitu ze sabotování jeho snah o demokratizaci Venezuely nebo řecký premiér Alexis Tsipras, vůdce levicově populistické Koalice radikální levice Syriza, obviňoval lobbyisty a oligarchy v Řecku z podkopávání jeho vlády. Populisté také často tvrdí, že elita nejenže ignoruje zájmy lidu, ale dokonce pracuje záměrně proti nim. V Evropě je běžné, že mnoho populistických stran v rámci EU obviňuje politickou elitu, že upřednostňuje zájmy EU před zájmy země.

Existují i případy, kdy se populismus spojuje s nacionalismem, a to v momentě, kdy je rozdíl mezi lidem a elitou nejen na morální úrovni, ale i na úrovni etnické – elita upřednostňuje zájmy cizího lidu, nebo je sama „cizí“. Druhá varianta není v Evropě tolik zastoupená, vzhledem k tomu, že elita je téměř vždy složena z Evropanů. Pomineme-li antisemitskou rétoriku ve východní Evropě, etnopolulismus je nejvíce patrný v současné Latinské Americe, Například bolivijský prezident Evo Morales rozlišuje mezi „čistými“ mestiky a zkorumpovanými

evropskými elitami, čímž přímo hraje na rasově podmíněnou mocenskou rovnováhu v Bolívii. V prvním případě xenofobní populisté v Evropě často definují lid etnický a vylučují přistěhovalce a menšiny, ale netvrdí, že elita je součástí jiné etnické skupiny. Tvrdí však, že elita upřednostňuje zájmy přistěhovalců před zájmy svého národa (Mudde & Kaltwasser, 2017).

1.4. Obecná vůle

Třetím klíčovým pojmem populistické ideologie je obecné vůle. Používáním tohoto pojmu odkazují populističtí aktéři na zvláštní pojetí politiky, které úzce souvisí s dílem slavného filozofa Jeana-Jacques Rouseaua. Rousseau rozlišoval obecnou vůli – *volonté générale* a vůli všech – *volonté de tous*. Zatímco první se vztahuje ke schopnosti lidí spojit se do společenství a vydávat zákony k prosazení svých společných zájmů, druhá označuje souhrn jednotlivých zájmů v určitém časovém rozmezí. Rozlišení čistého lidu a zkorumpované elity posiluje myšlenku obecné vůle. Na základě toho Margaret Canovan tvrdí, že by politici měli být dostatečně osvícení na to, aby viděli, jaká panuje obecná vůle a zároveň by měli být dostatečně charismatičtí, aby dokázali zformovat jednotlivce ve stabilní občanskou společnost, na kterou se dá spolehnout.

Skvělým příkladem toho, jak populisté pojmají obecnou vůli, poskytl již zmíněný Hugo Chávez ve svém inauguračním proslovu: *„Nic není ve větším souladu s lidovou doktrínou než konzultace s celým národem o stěžejních bodech, na nichž jsou založeny stát, zákony a vláda. Všichni jednotlivci se mohou dopouštět chyb nebo pokušení moci, nikoli však národ, který má v eminentní míře vědomí vlastního dobra a míru své nezávislosti. Díky tomu je úsudek národa čistý, jeho vůle silná a nikdo jej nemůže zkazit, či ohrozit.“* Mnozí populisté sdílejí Rousseauovu kritiku zastupitelské vlády. Ta je považována za aristokratickou formu moci, v níž jsou občané považováni za pasivní subjekty, které jsou pravidelně mobilizovány volbami, v nichž nedělají nic jiného, než že vybírají své zástupce. Naproti tomu se odvolávají na Rousseauovu republikánskou utopii, samosprávu, tj. samotnou myšlenku, že občané jsou schopni jak vytvářet zákony, tak je i vykonávat. Důležité je pro populisty také prosazování přímé demokracie a referendum, aby byl lid do co největší míry zapojen do vládnutí země (Mudde & Kaltwasser, 2017).

1.5. Role charismatického lídra

Čtvrtým aktérem populismu je charismatický vůdce. O tom, jestli je silný lídr jeden z definičních znaků populismu, se vedou debaty. Zejména v ideologickém a diskurzivním přístupu je role lídra a role populistické strany zhruba na stejné úrovni. Ačkoli je silný lídr často popisován jako ten, kdo předává obsah populistické ideologie, existuje i názor, že klíčem pro analýzu populismu je samotná politická strana. Přístup politického stylu jako chápání populismu se jednoznačně přiklání k důležitosti lídra ve vztahu k populismu.

Zaprvé zastánci tohoto přístupu argumentují tím, že v současnosti jsou jednotliví vůdci nejvýraznějšími symboly populismu a velká část akademických i laických diskusí se zaměřuje právě na jejich osobnost a vystupování – přízeň následovatelů a nenávist odpůrců populistických stran v mnoha případech závisí spíše na jejich lídrech než na straně samotné.

Zadruhé existuje spousta populistických stran, které lze označit za „strany jednoho muže“ (McDonnell, 2007) a které v závislosti na svém vůdci změnily celé své směřování – Berlusconi, Chávez, Wilders – což naznačuje, že v případě populistických stran je charismatický lídr nadřazený nad směřováním konkrétní politické strany.

Zatřetí v kontextu současného populismu je vůdcovství relativně stabilní napříč různými regionálními kontexty, zatímco formování stran nebo hnutí se může výrazně lišit. To znamená, že i když se mohou strany či hnutí populistů měnit, vůdcovská role zůstává poměrně konstantní. Tento fakt naznačuje, že vůdčí osobnost hraje klíčovou roli v populismu, zatímco stranické struktury a organizace mohou být podřízeny změnám a adaptacím v závislosti na regionálních a politických podmínkách (Moffitt, 2016).

1.6. Koncepce Benjaminu Moffitta

Podle Benjaminu Moffitta lze pohledem na populismus jako na politický styl rozpoznat tři hlavní rysy populistické komunikace:

1. Apel na „lid versus elita“

2. Způsob „chování“
3. „Podpora“ krize, zhroucení a hrozeb

Tohle rozdělení se nesnaží o zachycení samotné podstaty populismu, ani o nalezení ideálního definice, jde především o zjištění základních spojitostí mezi různými případy současného populismu ve světě. Tímto rozdělením vzniká „minimální koncept“ – tři nezbytné, ale postačující rysy, které lze bezpečně považovat jako prvky populistické komunikace (Moffitt, 2016).

Lid je vnímán jako nositel suverenity a populisté tvrdí, že ho prezentují. S apelem na antagonický vztah mezi lidem a elitou souvisí dichotomické rozdělení, které je uznáváno ve většině současných definic populismu. V takových případech je to elita neboli v tomto případě establishment, kdo je zdrojem krize, korupce nebo nefunkčnosti, na rozdíl od lidu, který se elitou cítí být zklamán, okraden či zbaven moci.

Funkcí apelu na "lid" jako toho aktéra, který přemýšlí „selským rozumem“, jež populističtí aktéři prosazují, je přiosťření politické rétoriky a přehlížení slušných způsobů jednání v politické sféře. Margaret Canovan tento způsob jednání označuje za bulvární styl populismu. Kurt Ostiguy označil takové jednání na základě své „*high and low osy*“ jako „nízký" styl politické rétoriky, ke kterému patří používání slangu, nadávek, politické nekorektnosti a přílišné "citové zabarvenosti" oproti „vysokému“ stylu chování, kterým zahrnuje rigiditu, racionalitu, klid a používání technokratického jazyka. Ukázkovým příkladem Ostinguyové osy je kontrast mezi vystupování Ala Gora a Sarah Palin. Gorovo vystupování bylo založeno na vážnosti, serióznosti, inteligenci a empatii, v protikladu s vystupováním Sarah Palin, která v roli outsidera stavěla svou rétoriku na bezprostřednosti, „hravosti“ jazyka, jisté neúctě k hierarchii a tradici a ignorování toho, co dle ní není relevantní nebo co nejde přímo k věci. Prvky „špatného chování“ populismu, se mohou podle Ostinguye lišit na základě kulturního kontextu. Tvrdí, že „*přízvuk, úroveň jazyka, řeč těla, gesta, oblékání a podobně je úzce spjato s historickým kontextem společnosti, rozdíly mezi skupinami, identitami či osobními antipatiemi.*“ Tvrdí, že tyto kulturní prvky rezonují společností a dokážou způsobit silnou kulturní a politickou odezvu.

Populismus čerpá svou sílu z vnímání krizí a hrozeb (Taggart, 2000), často ještě zesiluje tyto pocity prostřednictvím dramatických představení. Tento přístup následně vyžaduje rychlé a rozhodné jednání. Krize mohou být spojeny s rozkladem důvěry mezi občany a politickými zástupci, ale mohou se týkat také přistěhovalectví, ekonomických obtíží, vnímané nespravedlnosti, vojenského nebezpečí, sociálních změn nebo jiných problémů. Důsledkem tohoto zdůraznění mimořádných událostí je často radikální zjednodušení politické debaty, jinými slovy populisté vysvětlují řešení složité problematiky nesoucí určitou hrozbu co nejjednodušším a zdánlivě efektivním způsobem a obviňují tak své oponenty z nečinnosti a nedostatečné kompetence.

Například Hugo Chávez posílil svůj populistický styl zdůrazněním vnímané krize způsobené "imperialistickým spiknutím" ze strany Spojených států, zatímco Geert Wilders představil rostoucí islamizaci Nizozemska jako bezprostřední hrozbu pro sociální a ekonomický blahobyt. Tento koncept krizí, rozkladu a hrozeb souvisí s obecně rozšířenou nedůvěrou vůči komplexním mechanismům moderního správního aparátu a složité povaze politických řešení, která často vyžadují dlouhé konzultace, zprávy a opakované analýzy. Populisté naopak preferují rychlá a jednoduchá opatření před zdoluhavým procesem, který je založen na dlouhém analyzování vyjednávání. Tento přístup politiky vede k vysoké míře instrumentalizace a utilitarismu (Moffitt, 2016).

2. Typologie přístupů k EU a evropské integraci

Euroskepticismus se často spojuje s přijetím Maastrichtské smlouvy v roce 1992, ratifikace tohoto dokumentu totiž znamenala transformaci z Evropského společenství (ES) na EU (Hynčica, 2016). Výzkum postojů politických stran vůči EU a evropské integraci dostal s nárůstem pravomocí EP a rozšiřující se europeizací mnohem více prostoru, od počátku 90. let zaznamenala západoevropská média vzrůstající popularitu výrazu euroskepticismus (Kopeček, 2004). S růstem vlivu evropské politiky a pravomocí ze strany EU, vzrůstá potřeba k precizaci jejich termínů

(Kaniok, 2005), a proto se druhá polovina teoretické části věnuje definováním stranického euroskepticismu na základě několika typologií.

Euroskepticismu se jako první věnoval Paul Taggart ve svém díle *A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems*, které publikoval v roce 1998, kde jako první přenesl tento termín do akademické literatury, když ho použil k označení „*myšlenky nahodilé nebo kvalifikované opozice, stejně jako přímé a nekvalifikované opozice vůči procesu evropské integrace*“. Později spolu s Alexem Szczerbiakem rozpracoval dva typy euroskepticismu – tvrdý (hard) a měkký (soft) (Kopeček, 2004). Typologii stranického euroskepticismu se dále věnuje několik autorů a pojem jako takový podstoupil během vývoje jeho typologizace mnoho proměn (Hynčica, 2016).

2.1. Typologie podle P. Taggarta a A. Szczerbiaka – I. verze

Po prvních snahách Paula Taggarta o definování pojmu euroskepticismus se několik let poté P. Taggart spojil s A. Szczerbiakem, se kterým sepsali dílo zabývající se typologií stranického euroskepticismu. Podle nich lze rozdělit politické strany na dvě skupiny – ty, které prosazují tvrdý nebo měkký euroskepticismus.

Tvrdý euroskepticismus označují jako „*striktní odmítnutí celého projektu evropské politické a ekonomické integrace a opozici ke vstupu nebo setrvání vlastní země v EU*“. Později tento koncept rozšířili na „*principiální opozici vůči EU a evropské integraci, kdy strany, které ji uplatňují, se domnívají, že jejich země by měla vystoupit z EU, nebo jejich evropská politika odmítá celý projekt evropské integrace v jeho současné podobě.*“ (Taggart & Szczerbiak, 2002).

Naopak měkký euroskepticismus dle P. Taggarta a A. Szczerbiaka znamená „*nahodilou nebo kvalifikovanou opozici vůči evropské integraci*“. Zástupci tohoto druhu euroskepticismu nejsou zásadně proti členství v EU a evropské integraci, ale staví se ke kvalifikované opozici vůči EU v jedné nebo více politikách nebo v případě, kdy se domnívají, že jsou národní zájmy v rozporu se směřováním EU. Jako příklad takové opozice uvádějí nesouhlas se zavedením společné evropské měny (Taggart & Szczerbiak, 2002).

Petr Kopecký a Cass Mudde předložili detailní kritiku konceptu A. Szczerbiaka a P. Taggarta, ve které zmiňují hlavní čtyři nedostatky. Zaprvé vyčítají, že je definice měkkého euroskepticismu příliš široká, což umožňuje zařazení prakticky jakéhokoli nesouhlasu s jednotlivými politikami EU. Zadruhé, rozlišení mezi měkkým a tvrdým euroskepticismem je nejasné kvůli nedostatečnému určení tvrdého euroskepticismu jako opozice vůči současnému směřování evropské integrace v rámci EU, která má dynamický charakter. Zatřetí jsou hranice mezi měkkým a tvrdým euroskepticismem velmi nejasné, a kvůli tomu je rozdělení politických stran složité. Začtvrté, tato rozdělení do dvou kategorií nerozlišují postoje, jež se vymezují vůči evropské integraci a ty, které jsou zaměřené primárně na EU jako takovou (Kopeček, 2004).

2.2. Typologie podle P. Kopeckého a C. Muddeho

P. Kopecký a C. Mudde navrhuji svou vlastní podrobnější typologii euroskepticismu a aplikují ji na země Visegrádské skupiny. Jsou tedy druhou dvojicí, jenž se věnuje typologizaci stranického euroskepticismu. Vrací se k původní definici euroskepticismu od P. Taggarta z roku 1998, která se zaměřuje na postoj k procesu evropské integrace a nikoli přímo k EU jako instituci (Kopeček 2004). Autorská dvojice kritizovala prosté rozdělení do dvou skupin, do své práce proto přidali další rozdělení na základě přijímání odevzdávání suverenity na supranacionální úrovni (Kopecký & Mudde, 2002). Zaměřují se zvláště na podporu EU a zvláště na prohlubování evropské integrace, a právě rozšíření o otázku přístupu k evropské integraci je důležitým prvkem této typologie.

První rovina vyjadřuje podporu idejí evropské integrace. V této dimenzi autoři rozdělují politické strany na eurofily a eurofoby. Eurofilové zastávají základní principy evropské integrace, které zahrnují institucionální spolupráci na základě sdílené suverenity a integrované liberální tržní ekonomiky. Eurofilové mohou zahrnovat příznivce nové nadnárodní entity, jako jsou federalisté, i ty, kteří podporují pouze ekonomickou integraci, jako například zónu volného obchodu. Naopak eurofobové se staví proti obecným ideálům evropské integrace, které EU zastupuje. Tuto pozici zaujímají z důvodu nacionalistické, radikálně socialistické nebo izolační orientace nebo prostě proto, že považují myšlenku evropské integrace za nesmyslnou vzhledem k existujícím rozdílům mezi evropskými státy.

Ve druhé dimenzi, která se týká podpory samotné EU, existují dva hlavní tábory rozdělené na EU-optimisty a EU-pesimisty. Eurooptimisté důvěřují EU a podporují její další rozvoj, včetně současného směřování, kterým se unie ubírá. Kritický postoj k určitým politikám EU, jako je například společná zemědělská politika, neznamená nutně vyřazení z této kategorie. Naopak europesimisté se staví skepticky k EU a jejímu budoucímu vývoji. Nemusí však nutně odmítat členství své země v EU. Rozdělením do těchto dvou dimenzí a jejich rozvětvením do dvou skupin tedy vzniká čtyřčlenná typologizace myšlenkových proudů ohledně postoje k EU a k dalšímu směřování evropské integrace – euroentuziasté, europragmatici, euroskeptici a euroodmítaví (Kopecký & Mudde, 2002).

A. Szczerbiak a P. Taggart reagovali na kritiku P. Kopeckého a C. Muddeho tím, že uznali určité oprávněné námitky a čerpali z nich inspiraci pro další práci. Nicméně upozornili na problémy v typologizaci. Zprvu tvrdí, že nová terminologie, kterou zavádějí, příliš omezuje původní termín "euroskepticismus". Některé strany, které jsou v běžném diskursu považovány za euroskeptické, do této definice prostě nezapadají. Zadruhé, kategorie euroentuziastických stran trpí stejným problémem jako jejich definice měkkého euroskepticismu, tedy že je příliš obecná (Kopeček, 2004).

2.3. Revize tvrdého a měkkého euroskepticismu P. Taggarta a A. Szczerbiaka – II. verze

Na základě kritiky revidují P. Taggart a A. Szczerbiak svůj původní koncept pojetí euroskepticismu. Nová definice ve srovnání s původní verzí, lépe upřesňuje a rozlišuje problematiku tvrdého a měkkého euroskepticismu. Zvláště u měkkého euroskepticismu je toto vylepšení významné. Nová definice je jasnější a mírně omezila původní částečnou neurčitost pojmu, i když stále zahrnuje poměrně široké spektrum postojů. Většinu stran, které byly dříve považovány za měkké euroskeptiky, lze pravděpodobně zařadit i pod novou definici. Ponechání původního termínu "euroskepticismus" usnadňuje přehlednost při práci s ním, což je výhodou ve srovnání s komplexní terminologií P. Kopeckého a C. Muddeho. Nicméně, revidovaná definice neposkytuje odpověď na otázku, kterou naopak P. Kopecký a C. Mudde ve své klasifikaci zohledňovali, a to jaké strany jsou pozitivně naladěny jak vůči evropské integraci, tak vůči EU (Kopeček, 2004).

2.4. Typologie podle N. Contiho a L. Verzichelliho

N. Conti a L. Verzichelli se inspirují konceptem P. Taggarta a A. Szczerbiaka, vychází z rozdělení tvrdý a měkký euroskepticismus a zároveň do své teorie zahrnují pojmy funkční a identitní europeanismus, mezi euroskepticismem a europeanismem se nachází pátá kategorie, do které patří strany, které zastávají neutrální či nevyhraněný postoj k evropské integraci. Z tohoto rozdělení vzniká pětičlenné rozdělení na ose europeanismus-euroskepticismus (Hynčica, 2016).

Funkční europeanismus zdůrazňuje podporu evropské integraci, avšak s důrazem na to, že integrace má sloužit národním nebo stranickým zájmům. Evropská integrace je vnímána jako prostředek k dosažení širších cílů, jako je ekonomická stabilita či modernizace země. Strana podporuje integraci, dokud nezasahuje do svých či národních zájmů. (Conti, 2003).

Druhý a zároveň nejpozitivnější přístup je identitární europeanismus, který vyjadřuje principiální podporu evropské integraci. Podporuje evropskou integraci nezávisle na konkrétních národních zájmech. Integrace je považována za samu o sobě pozitivní a klíčovým cílem je prohlubování této integrace. Tento přístup je charakterizován používáním jazyka oslavujícího evropskou unii (Conti, 2003).

Třetím přístupem je neutrální postoj, který reflektuje střední postoj mezi euroskepticismem a europeanismem. Tento přístup se vyhýbá aktivnímu zabývání se integrací a může ji buď ignorovat nebo jí věnovat minimální pozornost. Strana s tímto postojem nemá jasný názor na evropskou integraci a může se vyhýbat diskusi o unijních politikách. Tento postoj může být považován za přínosný, ačkoliv strany s tímto přístupem jsou vzácné (Conti, 2003).

Určitou slabou stránkou tohoto přístupu je, že stále vychází z původního nezměněného pojetí tvrdého a měkkého euroskepticismu od A. Szczerbiaka a P. Taggarta. Bohužel nedokáže konzistentně rozlišovat mezi evropskou integrací a EU, nicméně hlavní přínos N. Contiho a Verzichelliho konceptu – nové vymezení dvou ideálních pozitivních přístupů k evropské integraci a jednoho neutrálního – tyto nedostatky zcela kompenzuje (Kopeček, 2004).

Rozlišení mezi měkkým euroskepticismem a funkčním europeanismem jak je navrhuje Conti a Verzichelli obě kategorie činí relativně flexibilními a vzájemně propustnými. Jak Conti poznamenává, některé strany se mohou v průběhu času přesunout z jedné kategorie do druhé, což odráží jejich pragmatický přístup k integraci. Naopak tvrdý euroskepticismus a ztotožňující europeanismus jsou mnohem stabilnějšími kategoriemi. Strany zařazené do těchto kategorií budou mít mnohem jasnější a ideologičtější pohled na evropskou integraci a lze předpokládat, že jejich postoje budou mít dlouhodobou povahu (Kopeček, 2004).

3. Metodologie

Na úvod metodologické části autor považuje za vhodné objasnit několik teoretických prvků, které se týkají samotného výzkumu, aby bylo snazší vymezit konkrétní postup, podle kterého se bude řídit analytická a interpretační část práce. Metodologie je vědní disciplína, která se soustřeďuje na studium metod. Obecná metodologie odpovídá na otázky ontologického a gnozeologického typu: Co nebo jaká je skutečnost? Jak je možné ji poznat? Oproti tomu metodika popisuje konkrétní výzkumný postup neboli design výzkumu a metody zkoumání, které byly ve výzkumu použity. Na začátku každé práce je důležité vymezení problému, na který se chce výzkumník zaměřit, podle něhož se pak odvíjí, co bude předmětem zkoumání, z čeho autor bude vycházet a jak bude postupovat (Sedláková, 2014).

3.1. Výzkumný design

Bez ohledu na teoreticko-metodologické zakotvení má výzkumný proces určitou základní strukturu. Všechna výzkumná šetření musí projít třemi fázemi – příprava, realizace a závěry. Platí, že kvalita provedení jednotlivých fází výzkumu ovlivňuje kvalitu celého výzkumného šetření, a že hlavní výzkumná otázka společně se stanovenými cíli určují charakter celého výzkumného procesu, aplikaci konkrétních výzkumných technik a postupů sběru dat.

Ve fázi přípravy dat se stanovují cíle výzkumu, formulují výzkumné otázky, navrhuje výzkumné strategie a volí vhodné výzkumné techniky a metody. V druhé fázi, kde probíhá realizace výzkumu, se připravují výzkumné nástroje, vybírá zkoumaný vzorek a sbírají se a

následně analyzují data. Na závěr výzkumník interpretuje data. Závěrečná část výzkumu by měla obsahovat teoretické zobecnění získaných poznatků, vypracování závěrečné zprávy a její následné publikování, nakonec pak probíhá zhodnocení kvality provedení celého šetření. (Sedláková, 2014).

3.2. Kvalitativní obsahová analýza

K účelům této bakalářské práce se jako nejvhodnější jeví metoda analýzy obsahu, která je jedním z tradičních postupů analýzy dokumentů. V případě studia dokumentů se postupy jejich získávání tolik neřeší, a pozornost je věnována spíše na postup jejich zpracování. K analýze obsahu bude v této práci přistupováno kvalitativně, takovou metodu můžeme definovat jako „*přístup pro empiricky a metodologicky kontrolovanou analýzu textů v jejich širším komunikačním rámci, následující analytická pravidla a postup krok za krokem bez ukvapené kvantifikace*“ (Mayring, 2000).

Obsahovou analýzu lze provádět jak kvalitativně, tak i kvantitativně. Pokud se zaměříme na kvalitativní postup, ten se ke kvantifikaci jako důkazu významnosti jevů staví skepticky a odmítá jednotky obsahu vnímat jako rovnocenné. Kvalitativní postup analýzy textu se soustředí především na latentní než zjevný obsah a při jeho zkoumání se výzkumník řídí ne tolik přísnými pravidly a postupy, ale důvěřuje do jisté míry své profesní intuici, zatímco u kvantitativního přístupu je kladen důraz na strukturovanost a standardizovanost. To ale neznamená, že v kvalitativním postupu žádná pravidla neexistují, spíše jsou předem daná pravidla méně přísná a výzkumník se musí více přizpůsobovat datům a strukturám, která v nich nalézá. To je jeden z důvodů, proč je úspěch kvalitativních výzkumů závislý na individuálních kvalitách výzkumníka. Důležitá je jeho schopnost indukce, využití deskripce a proces klasifikace a interpretace dat. Důležitým charakterovým rysem kvalitativního zkoumání je určitá volnost v postupu, jelikož oproti striktnímu kvantitativnímu výzkumu se zde výzkumník může rozhodnout, zda bude dále sbírat doplňující data nebo jestli má vše potřebné pro formulování závěrů.

Zatímco v případě kvantitativního šetření je hlavní výzkumná otázka vytyčena hypotézami, u kvalitativního postupu je badatel odkázán na sebe a na to, jak získaná data zpracuje. Návody na správný postup jsou spíše obecného charakteru. Samotná práce spočívá především na dlouhém procházení, pročítání, třídění, kategorizování atp. s cílem poznat skryté významy a na

základě strukturalizace formulovat nové poznatky. Neměli bychom se při této analýze omezovat pouze k jednotlivým zkoumaným podtématům a jejich deskripcí.

Co se týče zpracovávání kvalitativních dat, tento proces spočívá ve dvou krocích – analýza a interpretace. Analýzu chápeme jako postup při třídění dat, kdy strukturujeme a rozdělujeme dílčí úseky, které se pak stávají základními podklady interpretace. Práce výzkumníka spočívá v nalezení a stanovení kritérií k rozdělení dat na základě obsahu, jazyka či formy a specifikaci vlastností vzniklých podskupin dat. Interpretace rekonstruuje a vysvětluje smysl dat s ohledem na kontext jejich vzniku. Nemá však za úkol spekulovat a domýšlet si, co chtěl zkoumaný říct nebo přeformulovat jeho teze. Ve fázi interpretace dat často dochází k několika chybám, například k vnášení a podsouvání subjektivních názorů výzkumníka nebo k takzvaným přeinterpretacím.

U obsahové analýzy rozlišujeme také to, jestli budeme postupovat induktivně nebo deduktivně. Indukce a dedukce jsou dva základní postupy při zpracovávání dat a vyvozování závěrů z empirické práce. Induktivní metoda se zaměřuje na pravidelnost vybraných jevů, které pak zobecňuje a následně popisuje v obecnějších hypotetických tvrzeních. Oproti tomu deduktivní postup vychází z obecných tvrzení a vztahuje je na konkrétní případy. Testuje, do jaké míry jsou data v souladu s předem formulovanou teorií (Sedláková, 2014).

3.3. Aplikace výzkumného designu

Pro tuto práci byla zvolena metoda analýzy obsahu. Data budou analyzována kvalitativním postupem, jelikož je v tomto případě důležité získat vhled do problematiky a pochopit zkoumaný obsah, aby mohly být zodpovězena hlavní výzkumná otázka:

1. *Do jaké kategorie europeanismu či euroskepticismu patří tyto politické subjekty na základě typologie N. Contiho a L. Verzichelliho?*

A vedlejší výzkumné otázky:

2. *Jakým způsobem se vybrané politické subjekty vyjadřují o Evropské unii ve stranických dokumentech, v debatách a médiích?*
3. *Používají subjekty v komunikaci prvky populistické rétoriky?*

Autor se domnívá, že u obou zkoumaných subjektů (ANO a SPD) bude možné nalézt prvky jak populistické, tak i euroskeptické rétoriky. Cílem práce bude analyzovat obsah v podobě stranických dokumentů, volebních programů a výstupech v médiích, v nichž budou zkoumány populistické a euroskeptické prvky rétoriky a postoj k EU a evropské integraci.

Zdroje zkoumaného obsahu budou volební programy obou hnutí, půjde o volby do Evropského parlamentu v roce 2019 a volby do poslanecké sněmovny v roce 2021. Volební programy jsou dobrým zdrojem dat, jelikož jsou jednak lehce dostupné a jednak obsahují důležité informace o ideologii a politickém přesvědčení daných politických subjektů. Nemusí však obsahovat veškeré charakteristické rysy příhodné pro daný subjekt, a proto je sběr dat rozšířen na dostupné internetové články a výstupy v médiích v podobném časovém úseku jako byly zveřejněny zkoumané předvolební programy.

Na základě teoretické části práce budou z operacionalizovaných konceptů populismu a euroskepticismu vyčleněny definiční prvky rozdělené na podkategorie. V případě populismu jde o následující:

1. Apel na lid. Populisté často zdůrazňují zájmy občanů a prezentují se jako jediný legitimní zástupce lidu, také apelují na antagonický vztah mezi lidem a elitou a prezentují lid jako morálně čistý a suverénní subjekt.
2. Kritika elit a establishmentu. Populisté označují elity jako nekompetentní, zkorumpované nebo jako zdroj krize.
3. Bulvární styl populismu je typický nálepkováním ostatních subjektů v negativních konotacích. V souvislosti s euroskepticismem se mohou objevovat pojmy jako „bruselokracie“ nebo „ekofanatismus“. Často využívá neformální až vulgární výrazy k zesílení emocionálních reakcí veřejnosti.

4. Rozdmychávání krize a hrozeb. Populisté často sejí strach ve společnosti zdůrazňováním krizí a hrozeb jako jsou například ekonomická nejistota, migrační krize a s tím spojené bezpečnostní hrozby. Zároveň nabízejí zdánlivě jednoduchá řešení těchto problémů a kritizují vládnoucí elity za jejich nečinnost a nekompetenci řešit krize.
5. Charismatický lídr. Hraje klíčovou roli v populismu a je personalizován jako centrální postava stran či hnutí. Takový vůdce často vystupuje jako symbol změny a naděje. Je schopen mobilizovat část společnosti a držet si jejich podporu.
6. Prvky přímé demokracie. Prosazování přímé demokracie je jeden ze znaků populismu. Projevuje se dožadováním odvolatelnosti politiků, referend a podpory samotné přímé demokracie. Populisté tím apelují na důležitost participace občanů v politickém rozhodování a zdůrazňují nedůvěru lidu v elity.

Kategorie postojů k EU byly zvoleny na základě typologie N. Contiho a L. Verzichelliho tak, aby byly aplikovatelné do výše zmíněné pětičlenné škály na ose euroskepticismus-europeanismus, a bylo možné zkoumané politické strany kategorizovat.

1. Postoj politických stran směrem k EU, ve kterém autor rozlišuje tři způsoby vyjadřování vůči EU:
  - a. Protestní postoj zahrnuje razantní odmítání celého projektu a argumentaci proti členství v EU.
  - b. Postoj zaměřený na cíl zahrnuje vyslovování nesouhlasu s voláním po reformách, uvádění konkrétních problematických oblastí či politik EU se snahou o reformu bez nutnosti opuštění EU.
  - c. Oslavné postoj je v podstatě bezpodmínečná podpora projektu EU, strany vyzdvihují výhody a pozitivní dopady na členství v EU a evropskou integraci vnímají jako nezbytnost pro prosperitu a stabilitu státu.
2. Způsob integrace pojednává o představě politických stran, jaký by měl být vztah mezi státem a EU a směru, kam by měla integrace směřovat. Státy mohou volat po:

- a. Navrácení národní suverenity. Zde patří strany, které požadují navrácení pravomocí na úroveň členských států, a které se staví proti centralizaci moci v rámci EU.
  - b. Intergovernmentalismu. Státy, které preferují mezivládní spolupráci a prosazují model, ve kterém jsou národní vlády hlavními aktéry v rozhodovacím procesu EU.
  - c. Supranacionalismu. Jedná se o podporu posilování nadnárodních institucí a převedení pravomocí z národních států na evropskou úroveň.
3. Cíl ve směřování EU neboli to, za jakých podmínek má podle daných politických stran participace v EU smysl:
- a. Radikální změnu či vystoupení z EU. Patří sem politické strany, které usilují buď o drastickou změnu ve směřování EU nebo chtějí, aby jejich země vystoupila.
  - b. Reforma EU. Tyto strany sice aktivně vyjadřují kritiku vůči EU, jejich řešením není ani radikální změna, ani vystoupení, reagují na nedostatky EU a na základě nich navrhují reformy ve smlouvách, strukturách či politikách EU.
  - c. Status quo s důrazem na hájení národních zájmů. Subjekty spadající do této kategorie preferují současný stav EU, ale dbají na to, aby byly členství bylo pro stát výhodné.
  - d. Bezpodmínečná podpora evropské integrace. Strany podporující posílení institucí EU a hlubší integraci, EU je podle nich klíčová pro dosažení společných cílů.
4. Přístup k EU a integraci se rozděluje na:
- 1. principiální opozici,
  - 2. kvalifikovanou opozici,
  - 3. kvalifikovanou podporu,
  - 4. a principiální podporu.

Je důležité, aby jednotlivé kategorie a podkategorie splňovaly základní kritéria:

- 1. Postihovat zásadní vlastnosti jevu.
- 2. Opírat se o jednoznačné kritérium podle něhož je možné jev hodnotit.
- 3. Nepřekrývat se.
- 4. Navzájem se vylučovat (Sedláčková, 2014).

3.4. MAXQDA 24

Pro analýzu obsahu autor využil program MAXQDA 24, což je softwarový nástroj pro analýzu kvalitativních dat, který umožňuje výzkumníkovi provádět systematickou analýzu obsahu textových dat. Jeho účelem v této práci je provést analýzu zkoumaných dokumentů, v tomto případě jde o volební programy, internetové články a výstupy v médiích. Pomocí MaxQDA lze identifikovat klíčová témata, vzory a narativy analyzovaných dat, což přispívá k lepšímu porozumění zkoumané problematice. Kromě identifikování prvků v textu je tento softwarový nástroj využíván pro kategorizaci a kódování dat, což badateli významně ulehčuje práci v procesu strukturování a následné organizace analyzovaných dat. MAXQDA 24 je využíván k vizualizaci dat pomocí grafů, diagramů nebo word clouds. Tato vizualizace pomáhá přehledně prezentovat výsledky analýzy a usnadňuje interpretaci dat. Celkově je použití MaxQDA v bakalářské práci klíčové pro systematickou a důkladnou analýzu textových dat, což vede k hlubšímu pochopení zkoumaného tématu a kvalitnějším výsledkům výzkumu.

4. Analytická část

V analytické části autor nejprve stručně představí zkoumaná politická hnutí ANO a SPD a poté bude analyzovat jejich jednotlivé volební programy.

4.1. ANO 2011

Politické hnutí ANO vzniklo v roce 2012 jako projekt českého podnikatele Andreje Babiše s motivací účastnit se následujících voleb. Toto hnutí navazuje na občanské sdružení Akce nespokojených občanů založené v roce 2011, odkud vznikl akronym ANO. Tohle původně občanské sdružení nemluvilo o ambicích participovat v politice, důkazem toho je nahrávka z 16. listopadu 2011, kdy v pořadu Dvacet minut Radiožurnálu⁹ zakladatel sdružení Akce nespokojených občanů a později politického hnutí ANO 2011 Andrej Babiš říkal, že: „*Ja som len organizátor, iniciátor. Ja určite do parlamentu nepůjdu*“ (Český rozhlas, 2022).

Hnutí ANO od svého počátku nemělo jasně vymezenou ideologii a volební program. Od roku 2012 dodnes vystřídal snad všechny politické orientace. Z počátku se hnutí prezentovalo jako pravicově liberální hnutí a zakládalo si na “nadstranickosti” a odbornosti a silně se vymezovalo vůči etablovaným stranám. Později se ANO posunulo na střed politického spektra se svou politikou “catch-all party” s cílem budovat ČR jako Švýcarsko. V letech 2014-2017 bylo hnutí součástí menšinové vlády Bohuslava Sobotky společně s Českou stranou sociálně demokratickou (ČSSD) s tolerancí Komunistické strany Čech a Moravy (KSČM). V tomto období se hnutí posunulo doleva a svým levicově populistickým programem dokázalo získat voliče tehdejší tradiční parlamentní levice (Pokorný, 2023). Po posledních sněmovních volbách v roce 2021 se hnutí vydalo cestou nacionalistického konzervatismu, což potvrdil i místopředseda Karel Havlíček, svoje prohlášení rozšířil v Otázkách Václava Moravce slovy, že ANO chce být „stranou proti aktivismu, progresivismu a šíleným evropským nápadům“ (iRozhlas, 2023).

---

⁹ Autorský rozhovor jeden na jednoho s aktéry klíčových událostí veřejného dění.

4.2. Volební program pro volby do EP v roce 2019

První analyzovaný dokument nese název „Česko ochráníme – tvrdě a nekompromisně“. Jedná se o volební program pro volby do EP v roce 2019, hnutí ANO zde pojednává hlavně o svých vizích a rozebírá jednotlivé evropské politiky.

První kapitola tohoto dokumentu má název Chceme zásadní reformu EU. Hnutí ANO se zde podrobně zabývá oblastmi EU, které by potřebovaly reformovat, čímž se staví do role kvalifikované opozice – vyslovuje vůči EU jisté výhrady, ale má vůli prosazovat reformy, nikoli ji radikálně měnit či rušit: „*Evropská unie nutně potřebuje zásadní reformu. To je evidentní. Chceme a musíme se na ní významně podílet. EU se musí vrátit ke svému původnímu poslání – bezpečný a ekonomicky prosperující kontinent. Chceme silnou Evropskou unii se silnými členskými státy.*“ (ANO, 2019).

V oblasti azylové politiky hnutí kritizuje současnou situaci a opět se staví do role kvalifikované opozice: „*Budeme pokračovat v prosazování změny pravidel Společného evropského azylového systému, která zamezí zneužívání azylových systémů pro nelegální vstup do Evropy a umožní tato opatření směřovat na ty, kteří mezinárodní ochranu opravdu potřebují. Budeme prosazovat zřízení přijímacích center na vnější hranici EU, v nichž bude vedeno azylové řízení. Budeme usilovat o jeho maximální zkrácení, tak aby rozhodnutí byla vydána nejpozději do dvou měsíců. Za klíčové považujeme posílení návratové politiky tak, aby se neúspěšní žadatelé o azyl přímo z přijímacích center navraceli do země původu*“ (ANO, 2019).

ANO podporuje základní principy subsidiarity a zastává názor, že mezivládní spolupráce na půdě EP dává smysl, ale zároveň považuje za vhodné, aby určité oblasti členské státy řešily samy za sebe: „*EU se musí v souladu se základními principy subsidiarity a proporcionality zaměřovat na to, kde má společná akce přidanou hodnotu. A dělat jenom to, co dává smysl pro všechny země společně. Všechno ostatní si už vyřeší samy členské státy. Tomu musí odpovídat i víceletý finanční rámec EU, který musí společné priority odrážet. Chceme proto naprosto jasně rozlišovat, kde nám EU může pomoci, a kde si naopak lépe poradíme sami. A kde můžeme pomoci Evropě zase my*“ (ANO, 2019).

V části, která se zabývá rozpočtem EU hnutí klade důraz na posílení prostředků, které budou zajišťovat bezpečnost, a na regionální a zemědělskou politiku, čímž se zaměřují na cíl ve směřování EU: *“Z pohledu ČR je klíčové posílit prostředky, které bude EU vynakládat na zajištění bezpečnosti, vytváření akceschopných sil, ochranu hranice, boj s nelegální migrací, potírání terorismu a projevů radikálního islamismu a účinnou obranu proti útokům v kybernetické oblasti. I dále budeme klást důraz na vyčlenění prostředků na regionální a zemědělskou politiku EU.”* (ANO, 2019), v této kapitole také požaduje *„jedno sídlo Evropského parlamentu. Tak, aby Evropská unie v rámci svého rozpočtu ročně ušetřila 114 miliónů eur“* (ANO, 2019).

Zajímavá je kapitola s tématem jednotného trhu, která nese název *Bojujeme za podnikání našich firem na evropském trhu bez překážek a zbytečné byrokracie*. Prohlášení, že *„EU nesmí žádným způsobem omezovat volný pohyb pracovních sil a služeb, ale naopak je musí podporovat. Budeme proto důsledně prosazovat uplatňování práv našich občanů, kteří pracují v jiných zemích EU. Prosadíme, aby Evropská komise požadovala odstranění protekcionistických opatření zavedených některými členskými státy. Přirozené sblížení úrovní mzdové hladiny je důležité, stejně jako konkurenceschopnost firem, států i celé EU. Evropa, která nebude konkurenceschopná uvnitř, nemůže uspět ani v globálním měřítku“* (ANO, 2019) je jasným důkazem schvalování směřování EU s kvalifikovanými výhradami.

V textu lze nalézt několik pozitivních vyjádření o evropských politikách. Hnutí ANO v některých oblastech zastává kvalifikovanou i principiální podporu: *„Za jednu ze základních politik a stěžejních projektů EU považujeme jednotný trh a čtyři svobody, na kterých stojí – Svoboda pohybu zboží, služeb, osob a kapitálu. Tento pilíř evropské integrace chceme i nadále plně zachovat a více jej prohlubovat. Je to projekt, který našim občanům a firmám přináší obrovské množství výhod, a ČR musí být schopna je naplno využívat a také se aktivně zasazovat o to, aby jich bylo stále víc,“* dále *„Budeme podporovat rozšiřování působnosti programu Erasmus+, který se netýká pouze studentů vysokých škol, ale také lidí vyšších věkových skupin, středoškoláků, učňů, učitelů i dobrovolníků. Chceme prosazovat především větší zaměření na učňovské obory a stáže. Program Erasmus+ významně posiluje konkurenceschopnost absolventů a jejich jazykové dovednosti. Je to důležitý předpoklad pro podporu a zvyšování pracovní mobility v EU,“* nebo

„Podporujeme evropské cíle snižování emisí skleníkových plynů, které ale musí být také v rovnováze se zachováním konkurenceschopnosti a výkonu evropského průmyslu“ (ANO, 2019).

V otázce způsobu integrace členských států ANO preferuje mezivládní spolupráci a zahrnuje princip nadnárodního fungování EU, jinými slovy hnutí podporuje způsob integrace na intergovernmentální úrovni a držet určitou národní suverenitu, pokud je to pro stát výhodnější. Hnutí ANO jednoznačně schvaluje členství v EU a je jeho cílem reformovat jak fungování evropských institucí, tak hlavní a vedlejší evropské politiky. V oblastech jako je environmentální politika či digitalizace Evropy lze nalézt i prvky principiální podpory, která je spojena s identitárním europeanismem, ale celkově se hnutí ANO v tomto volebním programu profiluje jako strana, která naplňuje kritéria měkkého euroskepticismu.

Program je napsán velmi formálně a slušně. Problematika migrační politiky a možných hrozeb je rozebírána korektně a oproti programům SPD se neobjevují citově zabarvené termíny. Prvky populismu se zde nevyskytují v žádné formě.

4.3. Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2021

Druhý z analyzovaných dokumentů je volební program pro volby do PS v roce 2021. Nese název *Až do roztrhání těla s dodatkem „ten jediná program, který potřebujete. Jako vždycky,“*, je rozčleněn do 21 kapitol, které se věnují jednotlivým oblastem politiky. Jsou pojmenovány velmi jednoduše, např. finance, digitalizace, doprava, energetika apod., a z velké části obsahují vize hnutí a jaké ANO za svou vládu zaznamenalo úspěchy.

Téma Evropské unie je v tomto dokumentu několikrát zmíněno a celkově se hnutí ANO v tomto volebním programu staví do role kvalifikované opozice s apelem na intergovernmentální směřování evropské integrace stejně jako v předešlém programu.

Oproti předešlému programu se zde objevují některé prvky populismu, které se projevují spíše v drobnostech než v nějakých silných populistických naratívech. V textu se nachází citově zabarvené termíny jako je například „Pirátostán“ nebo „fanatické náboženství“ ve spojitosti

s ochranou životního prostředí. Mnohem častěji je zde zmiňována migrační politika a povinné kvóty, které hnutí spojuje se svými politickými konkurenty.

V první kapitole, která nese název Naši zemi nedáme, zní *„Budeme tvrdě hájit naše národní zájmy v Evropě – tak jako dosud. Za žádnou cenu se nevzdáme naší suverenity. V EU zachováme právo veta a rozhodně nepodpoříme možnost většinového hlasování v zásadních otázkách financí, daní, sociálního systému nebo zahraniční a bezpečnostní politiky a migrace, tak jak to chystá Pirátostán. Nepředáme svrchovanost České republiky Evropskému parlamentu ani Evropské komisi.“* Z tohoto odstavce je jasné, že se ANO vymezuje proti rozhodování EU na supranacionální úrovni, oproti tomu zastává model intergovernmentalismu a odmítá předat svrchovanost své země žádné evropské instituci.

V následujícím odstavci se hnutí vymezuje vůči přijetí eura a kritizuje své politické konkurenty: *„Nevyměníme českou korunu za euro, tak jako to chtějí TOP 09 a Piráti. Nikdy nepřipustíme, abychom ztratili samostatnost v měnové a hospodářské politice a abychom ručili za dluhy států eurozóny.“* (ANO, 2021).

V úvodu, který je pojmenován stejně jako volební program – Až do roztrhání těla – k čtenářům promlouvá lídr strany A. Babiš: *„Je to poslední šance volit Babiše. Toho, kterého znáte. Toho, který pořád maká. Toho, který tomu chce dát všechno. Toho, který všude prosazuje české zájmy. Do roztrhání těla,“* a apeluje na to, jak je strana schopna plnit vytyčené cíle: *„Neslibujeme hory doly, ale věci, které jsme schopni splnit. Své sliby, na rozdíl od ostatních stran, bereme vážně a plníme je. A Vy víte, co od nás můžete očekávat – čitelnou a pragmatickou politiku s programem pro všechny občany s cílem dál zlepšovat životní úroveň a bezpečnost. A všude ve světě, a hlavně v Evropské unii bojovat za české zájmy“* (ANO, 2021). Následně předkládá pět programových priorit, na kterých předsedovi hnutí záleží: *„Budu rád, když se do našeho volebního programu začtete, ale na úvod Vám chci ve stručnosti představit pět bodů, na kterých mi opravdu záleží.“* (ANO, 2021). Zviditelněním lídra strany na úvodní stranu volebního programu ANO potvrzuje, že role A. Babiše je v hnutí významná, a že vsází na roli charismatického lídra. Ačkoli je celý program psán v množném čísle, dvakrát se v textu objevuje vsuvka, kdy k čtenáři opět mluví předseda strany: *„V první vládě jsem dále jako ministr financí rozjel systematický boj proti daňovým*

podvodům a prosadil opatření jako reverse charge, EET, Daňovou Kobru, kontrolní hlášení, centrální evidenci účtů, registr smluv, prokazování původu majetku aj.,“ (ANO, 2021) a „Nejvíc jsem toho ale pro naši zemi a naše občany mohl udělat jako premiér.“ (ANO, 2021). Obě zmínky zdůrazňují jeho funkce, jež ve vládě zastával. V prvním případě připomíná, co se v době, kdy byl ministrem financí, dokázalo prosadit. Jednou z věcí bylo navrácení slevy na dani pro pracující důchodce, kterou ODS a TOP 09 v rámci škrtnů v rozpočtu: „pracujícím důchodcům jsme vrátili slevu na dani, kterou jim ODS a TOP 09 sebraly,“ (ANO, 2021) a tato formulace se dá označit za kritiku elit.

V textu se nachází dvě zmínky o kritice elit, jedna již byla zmíněna a ve druhé hnutí ANO kritizuje tradiční strany a jejich nekalé praktiky: „*Hnutí ANO vzniklo jako protest proti tradičním stranám. Těm stranám, které za více než 20 let od revoluce nechaly vytunelovat, rozkrást nebo pod cenou zprivatizovat naše hospodářství a národní bohatství. To kvůli politikům z ODS, TOP09 a KDU-ČSL, kteří se dnes sdružili do koalice SPOLU, jsme přišli o strategické podniky jako vodárny, teplárny nebo banky. To kvůli tradičním stranám rok co rok z České republiky mizí na dividendách do zahraničí 300 miliard korun. Za celou dobu, co je hnutí ANO ve vládě, neměli naši ministři žádnou korupční kauzu, ani jsme nic nezprivatizovali*“ (ANO, 2021).

Celý volební program je napsán formálním jazykem a oproti volební kampani se, až na některé výjimky, vyhýbá jakékoli formě bulvárního stylu populismu. Jednou z výjimek je označení koalice České pirátské strany (Piráti) a Starostů a nezávislých (STAN), ve které kandidovali do voleb do PS v roce 2021, jako Pirátostán: „*V EU zachováme právo veta a rozhodně nepodpoříme možnost většinového hlasování v zásadních otázkách financí, daní, sociálního systému nebo zahraniční a bezpečnostní politiky a migrace, tak jak to chystá Pirátostán,*“ (ANO, 2021) tohle označení ve spojení s opačným názorem zmíněné koalice v otázce migrační politiky. V tomto případě se jedná o označení s negativní konotací. Druhým případem, kdy ANO v programu použilo citově zabarvené označení, bylo v souvislosti s environmentální politikou EU: „*Musíme dbát o naši krásnou krajinu a přírodu, ale z ochrany životního prostředí se nesmí stát fanatické náboženství*“ (ANO, 2021).

Rétorika, která by podporovala šíření krize se v textu příliš neobjevuje. Jediný apel, který hnutí zmiňuje je razantní odmítání migračních kvót: *„Na rozdíl od TOP 09 a Pirátostánu budeme dál nekompromisně hájit naši pozici v otázce ilegální migrace. Nepřipustíme, aby nám někdo diktoval, kdo u nás bude žít. Nenecháme si násilně měnit naši kulturu a náš způsob života“* (ANO, 2021). Zde ANO opět používá negativní narativ Pirátostán spojený s migrační krizí.

Téma Evropské unie je v tomto dokumentu několikrát zmíněno a celkově se hnutí ANO v tomto volebním programu staví do role kvalifikované opozice s apelem na intergovernmentální směřování evropské integrace stejně jako v předešlém programu.

Oproti předešlému programu se zde objevují některé prvky populismu, které se projevují spíše v drobnostech než v nějakých silných populistických narativech. V textu se nachází citově zabarvené termíny jako je například „Pirátostán“ nebo „fanatické náboženství“ ve spojitosti s ochranou životního prostředí. Mnohem častěji je zde zmiňována migrační politika a povinné kvóty, které hnutí spojuje se svými politickými konkurenty.

4.4. Svoboda a přímá demokracie

Politické hnutí SPD založili v roce 2015 poslanci Tomio Okamura a Radim Fiala. Jádro tohoto uskupení dříve existovalo v politickém hnutí Úsvit přímé demokracie – Tomio Okamura¹⁰, jehož byl T. Okamura předsedou a Radim Fiala předsedal poslaneckému klubu, než byli svým předsednictvem vyzváni k odchodu z hnutí. *„Předsednictvo vyzývá k vyvození osobní odpovědnosti Tomio Okamuru za nehospodárné utrácení peněz Hnutí prostřednictvím jím doporučených společností pod záminkou své osobní propagace,“* znělo usnesení předsednictva Úsvitu na základě zprávy o hospodaření hnutí, zároveň by podle nich měl svou zodpovědnost vyvodit i R. Fiala, který byl na straně T. Okamury a byl revizorem hnutí (Martínek, 2015). Oba zmínění nakonec hnutí opustili a založili SPD.

Podle zprávy ministerstva vnitra ČR je hnutí SPD *„nejvýznamnějším uskupením s xenofobními prvky“*. Samotné hnutí se ve svém volebním programu z roku 2021 prezentuje jako

---

¹⁰ Jméno T. Okamury bylo součástí názvu hnutí v letech 2013 a 2014.

„vlastenecké hnutí, které dnes jako jediná parlamentní strana prosazuje systémové změny, které by v naší zemi nastolily skutečnou demokracii bez přívlastků,“ s doplněním, že „hájíme odkaz prezidenta osvoboditele Tomáše G. Masaryka a hodnoty, které prosazoval, tedy občanskou i národní svobodu, přímou demokracii, duchovní a kulturní evropské tradice a národní hrdost. Bojujeme za dědictví našich předků, kteří udrželi a vybojovali naše národní práva a nikdy nepřipustíme jejich zcizení. Pánem v naší republice musí být občané a nikoliv samozvané elity.“

4.5. Volební program pro volby do EP v roce 2019

Zdrojem tohoto dokumentu je internetový portál www.programydivoleb.cz, jelikož SPD mělo jednorázový web speciálně na kampaň do eurovoleb a na oficiálních stránkách hnutí ho nelze dohledat. Tento program nese název Česká republika na prvním místě a dělí se na tři části:

1. Česká republika na prvním místě
2. V Evropském parlamentu řekneme jasné NE
3. V Evropském parlamentu **PODPOŘÍME**

Jak názvy kapitol napovídají, téměř celý program je zaměřen proti EU ve všech dimenzích. Jenom v prvním odstavci lze identifikovat prakticky všechny prvky tvrdého euroskepticismu. Hnutí SPD v něm tvrdí: *„Evropská unie je nereformovatelná a musí skončit. Prosazujeme konec Evropské unie a co nejužší spolupráci suverénních států na základě volného pohybu občanů evropských států, zboží, služeb a peněz. Tedy stav před Maastrichtskou smlouvou, kdy existovalo Evropské hospodářské společenství. Hájíme nezpochybnitelné právo občanů na referendum o vystoupení z Evropské unie.“* (Programy do voleb, 2019). Na základě tohoto textu je postoj k EU ze strany SPD čistě protestní, jelikož volá po „konci Evropské unie“ a tvrdí, že je projekt EU nereformovatelný, jedinou alternativou je navrácení EU do stavu před Maastrichtskou smlouvou.

SPD zdůrazňuje, že EU je projekt, který má za cíl zničit národní státy, z hlediska postoje k EU jde o prvek prosazování národní suverenity: *„Evropská unie je od počátku projekt, který má zničit národní státy a který chce občany podřídít nedemokratické nadvládě nevolených diktátorů v Bruselu. Naše země musí být opět naše a právo o ni rozhodovat mají jen čeští občané. Nikdo jiný!“* (Programy do voleb, 2019).

Dalším tvrzením se SPD staví do principiální opozice: „*EU svým bojem proti změnám klimatu likviduje naše hospodářství. Podpora takzvaných obnovitelných zdrojů energie a solárních baronů, domů s nulovou spotřebou energie, lživá hysterie okolo omezování produkce CO2 u automobilů, fotovoltaika, biopaliva a štosy nesmyslných směrnic nás stojí desítky a desítky miliard. Tyto věci nejenom, že stojí mnoho peněz, navíc ještě škodí. Odbouráme to a zrušíme je! Racionální ochranu životního prostředí ovšem podporujeme naprosto jasně.*“ (Programy do voleb, 2019), hnutí principiálně odmítá směrnice spojené s bojem proti změně klimatu bez návrhu reformy.

Stejný případ zaznamenáváme i v případě vyhrazování se vůči společné migrační politice: „*Evropská unie ve svých oficiálních dokumentech hovoří o nutnosti podpory masové imigrace a imigraci považuje za pozitivní jev. Není tedy divu, že se do Evropy dostaly miliony nelegálních imigrantů. My říkáme jasně ne kvótám na imigranty, ne společné imigrační politice EU i ne masové imigraci.*“ (Programy do voleb, 2019)

Odmítání eura nemusí být nutným prvkem tvrdého euroskepticismu, ale v kontextu následujícího tvrzení se nabízí otázka, jestli by podobnou rétoriku vůči společné měně zvolily i politické strany, které se proti EU nevymezují jako principiální opozice: „*Vlastní měna je základní nástroj pro to, abychom mohli rozhodovat o své ekonomice. V případě přijetí eura by o úrokových sazbách i kurzu měny rozhodovala Evropská unie. Museli bychom podle diktátu EU z našich peněz částkou v přepočtu několik set miliard korun financovat krachující státy eurozóny a v bankovní unii EU platit ze svého krachující evropské banky. Česká národní banka (ČNB) by přišla o dohled nad v ČR registrovanými bankami a byly by tak ohroženy úspory českých občanů. To nepřipustíme!*“ (Programy do voleb, 2019).

Cíle ve směřování EU hnutí preferuje formou radikální změny, důkazem toho je tvrzení, že „*Lisabonská smlouva ustavila fakticky plíživou diktaturu Evropské unie a přinesla i podmínky pro zavedení kvót na imigranty. Společně s našimi vlasteneckými spojenci uděláme vše pro její zrušení a pro vznik nové spolupráce suverénních národních evropských států na základě volného trhu a svobodného pohybu občanů evropských států.*“ (Programy do voleb 2019).

Prvky populistické rétoriky jsou v tomto dokumentu nepopíratelné. Velmi často se v textu objevují prvky bulvárního stylu populismu, což se projevuje v označování oponentů s cílem upozornit na jejich negativní vlastnosti. V prvním odstavci celého textu zní „*Hájíme nezpochybnitelné právo občanů na referendum o vystoupení z Evropské unie*“ (Programy do voleb, 2019). Prosazování referend je jeden z charakteristických rysů populismu. V odstavci níže o sobě SPD tvrdí, že je „*jediná politická síla důsledně hájící národní zájmy České republiky*“ (Programy do voleb, 2019). To zobecněně znamená, že se hnutí prohlašuje za jediného legitimního zástupce lidu, a proto v tomto případě můžeme tohle tvrzení označit za populistické.

Následující věta zní „*Nekandidujeme proto, aby naši poslanci v Evropském parlamentu kolaborovali s elitami Evropské unie*“ (Programy do voleb, 2019), čímž hnutí odkazuje na kritiku elit a zároveň používá prvky bulvárního stylu populismu, když ostatní poslance obviňuje z kolaborace s „*elitami Evropské unie*“ (Programy do voleb, 2019), v označování s negativními konotacemi SPD pokračuje v následující větě, kde zdůvodňuje svou motivaci kandidovat do Evropského parlamentu: „*Kandidujeme v těchto volbách, abychom zastavili diktát neomarxistických globalistů ovládajících současnou Evropskou unii. Nejsme sami! Ve spolupráci s našimi silnými vlasteneckými spojenci z naší evropské parlamentní frakce Evropa národů a svobody (ENF) v čele s Marine Le Pen, Matteem Salviniem a Geertem Wildersem jsme připraveni budovat novou formu spolupráce národních států Evropy*“ (Programy do voleb, 2019). Fráze „*diktát neomarxistických globalistů*“ je zde použit za účelem pošpinění politických oponentů. Hnutí zároveň vyjadřuje sympatie s lidry, které několik autorů označuje za populisty. Kritika elit je v tomto dokumentu velmi často zmiňována, v téže odstavci jsou jmenovitě vypsáni evropsští lídři, které hnutí zobecněně označuje jako zdroj krize a vzkazuje tak svým voličům, aby šli k volbám, pokud nechtějí, aby je tito lidé vládli: „*Pokud nechcete, aby Vám vládli lidé jako Juncker, Macron, Merkelová či Soros, volte prosím SPD! Tyto volby jsou ve skutečnosti referendem o Evropské unii.*“ (Programy do voleb, 2019).

V druhé části volebního programu s názvem „*V Evropském parlamentu řekneme jasné NE*“ jsou rozepsány jednotlivá témata spojená s EU, vůči kterým se SPD snaží bojovat. Řešení problematiky jednotlivých oblastí SPD buď nenabízí vůbec nebo velmi zjednodušeně. V otázce evropské integrace se SPD často odvolává na tzv. diktát z Bruselu, jak je zřetelné z následující

věty: „Evropská unie je od počátku projekt, který má zničit národní státy a který chce občany podřídit nedemokratické nadvládě nevolených diktátorů v Bruselu. Naše země musí být opět naše a právo o ni rozhodovat mají jen čeští občané. Nikdo jiný!“ (Programy do voleb, 2019). V textu se objevují další prvky zdůrazňování hrozeb a šířením strachu ve společnosti, v tomto případě jde o hrozby ve spojitosti s nelegální migrací: „Evropská unie vpustila do Evropy miliony nepřizpůsobivých imigrantů, kteří vraždí, znásilňují, kradou a páchají teroristické útoky. A aby se občané nemohli bránit, tak jim navíc chce sebrat zbraně pro osobní ochranu. Již nejen střelné zbraně, ale dokonce i určité typy nožů. To nedopustíme. Budeme bránit práva a svobody našich občanů včetně práva na sebeobranu“ (Programy do voleb, 2019).

Další téma spojené s migranty odkazuje na islamizaci Evropy: „Evropská unie svým bojem proti takzvané nenávistné mluvě (hate speech) omezuje svobodu slova a zamezuje kritice nenávistné islámské ideologie. Velká města západní Evropy jsou již islamizována a islámská ghetta a no-go zóny tam rostou jako houby po dešti. To u nás nesmíme připustit! Pro EU jsou vlastenectví a tradiční hodnoty naší civilizace sprostými slovy. Společně s evropskými vlastenci se ubráníme proti islamizaci“ (Programy do voleb, 2019). Zároveň SPD uvádí, že zákaz nenávistného vyjadřování vůči menšinám omezuje svobodu slova.

Přijetí eura SPD považuje jako hrozbu pro české občany ve spojení s již několikrát zmíněným „diktátem z Bruselu“: „Vlastní měna je základní nástroj pro to, abychom mohli rozhodovat o své ekonomice. V případě přijetí eura by o úrokových sazbách i kurzu měny rozhodovala Evropská unie. Museli bychom podle diktátu EU z našich peněz částkou v přepočtu několik set miliard korun financovat krachující státy eurozóny a v bankovní unii EU platit ze svého krachující evropské banky. Česká národní banka (ČNB) by přišla o dohled nad v ČR registrovanými bankami a byly by tak ohroženy úspory českých občanů. To nepřipustíme!“ (Programy do voleb, 2019). SPD zde hrozí krizí, že přijetím eura by se ČR dostala do krachujícího se projektu, který by mohl ohrozit úspory českých občanů.

Po analýze prvních několika odstavců bylo zřejmé, že přístup k EU a evropské integraci je čistě ideologický. SPD zastává protestní postoj k EU a několikrát zdůrazňuje, že by z ní měla ČR vystoupit nebo že by se měl celý projekt zrušit. Požaduje navrácení národní suverenity a tvrdí, že

je EU projekt, který má za cíl zničit národní státy. Jediné, co by mělo zůstat je volný pohyb lidí, zboží, služeb a kapitálu. SPD razantně odmítá environmentální politiku, která podle hnutí likviduje naše hospodářství. SPD zastává tvrdý euroskepticismus, který je založen na ideologii hnutí.

SPD se v textu staví do role jediného legitimního zástupce lidu, jelikož jako jediná strana bude v EP hájit národní zájmy. SPD velmi často používá ve spojitosti s EU nebo politickými konkurenty bulvární styl populismu, zejména negativně zabarvené označování jako „nadvláda nevolených diktátorů z Bruselu“, „ideologie neomarxismu“ nebo „demografická genocida evropských národů a jejich nahrazování migranty“. V případě rozdmýchávání krizí a hrozeb se hnutí nejčastěji citově zabarveně vyjadřuje o hrozbě plynoucí z migrace a povinných kvót na uprchlíky. Prvky přímé demokracie se v textu objevují dvakrát a v obou případech ve spojitosti s dožadováním práva občanů na referendum o vystoupení z EU. V tomto volebním programu se neobjevuje žádná zmínka, která by zdůrazňovala roli charismatického lídra.

4.6. Volební program pro volby do Poslanecké sněmovny v roce 2021

Druhým dokumentem je volební program pro volby do PS v roce 2021, který nese název *Náše vlast, naše rodiny, náš bezpečný domov*, a je podstatně obsáhlejší než program do evropských voleb.

SPD často využívá apel na lid. V preambuli se představuje jako *„vlastenecké hnutí, které dnes jako jediná parlamentní strana prosazuje systémové změny, které by v naší zemi nastolily skutečnou demokracii bez přívlastků.“* (SPD, 2021). Tímto tvrzením se staví do pozice jediného legitimního zástupce lidu. Dále prohlašuje, že *„pánem v naší republice musí být občané a nikoliv samozvané elity.“* (SPD, 2021), čímž staví lid do pozice suveréna a nastavuje antagonistický vztah mezi lidem a elitou. SPD také tvrdí, že prosazuje zájmy lidu: *„Budeme prosazovat sebevědomou a samostatnou zahraniční politiku ČR, vedenou nikoliv podle zájmů EU anebo nadnárodních korporací, ale především zájmy ČR a jejich občanů.“* (SPD, 2021).

Jedním z často užívaných prvků populismu je nabízení jednoduchých řešení krizí nebo změn, které by hnutí chtělo prosadit: *„Navrhujeme novelu trestního zákoníku, kde chceme prosadit automatické uložení výjimečného trestu u vražd spáchaných zvláště surovým nebo trýznivým způsobem, nebo u vražd dětí mladších patnácti let a těhotných žen. Zároveň navrhujeme zpřísnění*

trestních sazeb v trestním zákoníku recidivistům způsobem „3x a dost.“ (SPD, 2021), „Zajistíme více prostředků na urychlení oprav pozemních komunikací ve správách jednotlivých krajů a obcí (silnice II. a III. tříd) cestou Státního fondu dopravní infrastruktury (SFDI) a státního rozpočtu, s cílem zvyšování bezpečnosti silničního provozu a snižování počtu obětí dopravních nehod.“ (SPD, 2021) nebo „SPD bude usilovat o to, aby stát a orgány veřejné správy mohly ovlivňovat výši odměn pracovníků ve zdravotnictví, která je stále nedostatečná, kvalitu a distribuci zdravotních služeb, aby stát mohl občanům garantovat jejich kvalitu a dostupnost.“ (SPD, 2021). Tato oblast populismu může být v některých případech spekulativní, avšak nekonečný výčet slibů a výtek vůči vládnoucím stranám s nabízením jednoduchého nebo žádného řešení jen za účelem kritiky lze označit za projev populismu.

SPD často vyslovuje hrozby ohledně hospodářství, energetiky a dalších politik, včetně té migrační: *„Současná nezodpovědná energetická politika prosazovaná Evropskou komisí v oblasti výroby energie směřuje ke katastrofě a k budoucí energetické chudobě celé Evropské unie. Tyto faktory mezinárodní politiky budou v blízké budoucnosti významně ovlivňovat naši národní energetickou bezpečnost a suverenitu České republiky.“ (SPD, 2021) či „Postupná soběstačnost České republiky ve výrobě elektrické energie a tepla je jedním z cílů strategie SPD, jak se vyhnout pastem energetické chudoby.“ (SPD, 2021). Zmíněná témata jsou příliš zjednodušená a do toho hnutí používá slova jako „katastrofa“ nebo „chudoba“, kombinace těchto faktorů pak působí, že jsou tyto problematiky zmiňovány za účelem rozšiřování obav ve společnosti. Tyto citově zabarvené termíny jsou také bulvární styl populismu. *Hnutí SPD odmítá imigrační politiku a cíle EU. Jasně a nekompromisně odmítáme přijímání nelegálních imigrantů na území České republiky. Říkáme NE islamizaci.“ (SPD, 2021), termín „islamizace“, který SPD hojně využívá ve spojitosti s nelegální migrací, v sobě nese určité emoční zabarvení.**

„Hájíme odkaz prezidenta osvoboditele Tomáše G. Masaryka a hodnoty, které prosazoval, tedy občanskou i národní svobodu, přímou demokracii, duchovní a kulturní evropské tradice a národní hrdost. Bojujeme za dědictví našich předků, kteří udrželi a vybojovali naše národní práva a nikdy nepřipustíme jejich zcizení.“ (SPD, 2021), v tomto tvrzení SPD vyjadřuje pozitivní postoj přímé demokracii, toto téma se v programu objevuje několikrát: „Považujeme přímou demokracii za zásadní nástroj obrany svobody a práv občanů České republiky včetně přímé volby,

odvolatelnosti a trestní odpovědnosti politiků. Proto prosazujeme novelu Ústavy České republiky s cílem posílení prvků přímé demokracie v našem politickém systému.“ (SPD, 2021).

Vzhledem k tomu, že hnutí zastává postoj tvrdého euroskepticismu, který je založen na ideologickém přesvědčení, obsah sdělení ohledně EU je prakticky stejný jen jinak formulovaný a tím potvrzuje tezi, že politické subjekty zastávající principiální opozici vůči EU a evropské integraci velmi zřídka mění svá stanoviska.

Několikrát se v textu objevuje apel na lid ve spojitosti tím, že se hnutí označuje jako jediný legitimní zástupce lidu, a že lid by měl být „pánem“ a že by měl vládnout lid. V tomto programu je velké množství bodů, jež se zabývá vizemi SPD. Nabízí obsáhlý výčet věci, které chtějí prosadit, ale nenabízí k něm žádný konstruktivní postup, jak takových změn dosáhnout, velmi často se stává, že chce SPD něco rušit nebo prosadit bez jakékoli reflexe toho, jaký by takový krok měl dopad. Stejně jako u postoje k EU a evropské integraci, se témata od těch, které byly analyzovány v programu do evropských voleb, neliší, z čehož lze vyvodit, že je SPD ve své rétorice konzistentní. Jediným výrazným rozdílem od předešlého dokumentu je ten, že se zde tolik nevyžívají citově zabarvená slova, neobjevuje se tolik prvků bulvárního stylu populismu a celkový projev působí mnohem formálněji.

5. Interpretace dat

Z analýzy vyplývá, že hnutí ANO se pohybuje v kategoriích měkkého euroskepticismu a funkčního europeanismu, což je u zvolené typologie běžný jev. Tyto dvě kategorie se často překrývají, jelikož strany, které do nich patří, zastávají k EU a integraci pragmatický postoj buď formou kvalifikované opozice nebo kvalifikované podpory. Pro tyto strany je typické, že se v kontextu současné situace přesouvají z jedné kategorie do druhé. Principiálně nastavené strany to mají jinak, poněvadž je tento postoj součástí ideologie, a tak je nepravděpodobné, že by se jejich kategorie měla měnit.

Hnutí SPD spadá jednoznačně do kategorie tvrdého euroskepticismu. Pro tyto strany je naopak charakteristická jejich konzistentnost. Protože jak v případě tvrdého euroskepticismu, tak identitárního europeanismu strany zastávají buď roli principiální opozice, nebo principiální podpory, která pramení z jejich ideologie.

Hnutí SPD v programech používá téměř všechny rysy populistické rétoriky, které byly stanoveny pro obsahovou analýzu. Jedinou výjimkou je role charismatického lídra, ale tento prvek populismu se v dokumentech tohoto typu často nevyskytuje. SPD velmi často používá bulvární styl populismu například formou citově zabarvených termínů jako je „bruselokracie“, „diktát z Bruselu“ nebo „ekofanatismus“. SPD prosazuje přímou demokracii, referenda a odvolatelnost politiků. Ve spojitosti s EU často využívá narativ ilegální migrace a islamizace Evropy.

Tato práce má své limity a nedostatky. Typologie N. Contiho a L. Verzichelliho neodděluje postoj k EU a k evropské migraci, což se do analýzy dat značně promítalo, jelikož bylo u některých definičních rysů obtížné zvolit správnou kategorii a docházelo k častému překryvu, kdy jedno vyjádření bylo možné zařadit k vícero kategoriím.

U hnutí ANO analýza volebních programů nebyla dostačující pro identifikaci definičních prvků populismu, ačkoli je jejich četnost ve výstupech v médiích a volební kampani podstatně vyšší, a proto by bylo vhodnější věnovat větší část analýze volebních kampaní a předvolebních debat. Volební programy však byly vhodné pro zkoumání postoje k EU.

Nízkou četnost prvků populismu ve volebních programech hnutí ANO autor zdůvodňuje snahou hnutí působit ve stranických dokumentech profesionálně, příliš se nevymezovat vůči elitám a obecně se vyhnout prvkům populistické rétoriky, jelikož v době zveřejnění zmíněných volebních programů, bylo hnutí vládní stranou. Proto se autor domnívá, že zajímavým pokračováním tohoto výzkumu by byla komparace volebních programů k volbám do EP v letech 2019 a 2024, jelikož hnutí ANO již není vládní stranou.

Tato práce mohla nabídnout komplexnější analýzu populistické rétoriky, kdyby v analýze byly zahrnuty i jiné zdroje, než jsou volební programy. Takto se práce omezuje jen na předem připravený text, u kterého bylo zamýšleno, jak bude napsán. Pokud by autor pracoval například s předvolebními debatami, mohl by výzkum populistické rétoriky přinést více poznatků.

Závěr

Cílem této práce byla analýza postojů k EU a evropské integraci a prvků populistické rétoriky politických hnutí ANO a SPD. Jako metodiku výzkumu autor zvolil kvalitativní obsahovou analýzu, ta byla aplikována na volební programy zkoumaných politických subjektů. Pro zhotovená analýzy autor využil software na zpracování kvalitativních dat MAXQDA.

Definiční prvky populismu autor definoval na základě koncepce B. Moffitta, který ve svém výzkumu k populismu přistupuje jako k politickému stylu. Stanovil minimální koncept, který obsahuje tři klíčové prvky populismu – apel na vztah „lid versus elita“, způsob vyjadřování a rozdmýchávání krizí a hrozeb. Autor poté rozdělil tyto prvky podrobněji na následující: apel na lid, kritika elit a establishmentu, bulvární styl populismu, rozdmýchávání krize a hrozeb, role charismatického lídra a prosazování přímé demokracie.

Ke kategorizování postoje k EU a evropské integraci zkoumaných politických subjektů byla použita typologie N. Contiho a L. Verzichelliho, která rozděluje postoje k EU a evropské integraci do pěti kategorií – tvrdý euroskepticismus, měkký euroskepticismus, neutrální postoj, funkční europeanismus a identitární europeanismus.

Vyčleněné podkategorie zkoumaných jevů poté autor hledal ve volebních programech obou hnutí. K analýze dokumentů byl využit software sloužící ke zpracování kvalitativních dat MAXQDA 24. Na základě výsledku obsahové analýzy byl schopen zodpovědět na předem vytyčené výzkumné otázky.

Hlavní výzkumná otázka zněla: *„Do jaké kategorie europeanismu či euroskepticismu na základě typologie N. Contiho a L. Verzichelliho lze zařadit zkoumané politické subjekty?“*

Vedle hlavní otázky jsou dvě vedlejší výzkumné otázky *„Používají subjekty v komunikaci prvky populistické rétoriky?“* a *„Jakým způsobem se vybrané politické subjekty vyjadřují o Evropské unii ve volebních programech?“*

Hnutí ANO a SPD představují rozdílné postoje k EU a evropské integraci. Zatímco ANO se pohybuje v kategoriích měkkého euroskepticismu a funkčního europeanismu, SPD lze jednoznačně zařadit do kategorie tvrdého euroskepticismu.

ANO se vůči EU vyjadřuje nejčastěji formou kvalifikované opozice. Jejich volební program do evropských voleb obsahuje spoustu návrhů na reformu. Vyjadřuje snahu celý projekt vylepšovat za podmínky, že to bude výhodné pro naši zemi. Zásadní výhradu, kterou vůči EU má je způsob řešení migrační krize. V programech se ale naopak objevují pasáže, kdy hnutí EU vyzdvihuje. SPD se vůči EU vyjadřuje odmítavě. Jediný benefit, který zde vidí je volný pohyb osob, zboží, služeb a kapitálu. Hnutí preferuje buď radikální změny nebo vystoupení z EU, jedním z jeho programových cílů je prosazení referenda o vystoupení.

Obě hnutí ve svých programech používají prvky populistické rétoriky, ale každé v jiné míře. Zatímco u hnutí ANO bylo zastoupení prvků populismu slabé a velmi mírné u SPD taková rétorika tvořila značnou část programu.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá výzkumem postoje politických hnutí ANO a SPD k EU a evropské integraci a zkoumáním prvků populismu ve volebních programech. Cílem práce je analyzovat volební programy k volbám do EP v roce 2019 a do PS v roce 2021 a určit, zda se v daných dokumentech objevují prvky populistické rétoriky a zachytit, jak se hnutí vyjadřují ohledně postoje k EU a evropské integraci.

Teoretická část práce se zaměřuje na definici populismu a euroskepticismu. V případě populismu je nutné stanovit jasné definiční prvky populistické rétoriky, u problematiky euroskepticismu autor vymezuje typologií, na základě které kategorizuje zkoumané subjekty.

V metodologické části práce autor vysvětluje, jakými kroky postupuje ve zpracování analýzy a představuje svůj design výzkumu, ve kterém zmiňuje, jakým způsobem sbírá data k analýze a jakým způsobem určil podkategorie ke zkoumání populismu a postoji k EU a evropské integraci.

Analytická část využívá kvalitativní obsahovou analýzu k nalezení prvků populistické rétoriky a kategorizaci zkoumaných politických hnutí. K provedení analýzy autor využívá softwarový program pro kvalitativní zpracování dat MAXQDA 24. Následně interpretuje data, aby naplnil cíl výzkumu a odpověděl na stanovené výzkumné otázky.

Klíčová slova: Euroskepticismus, Populismus, ANO, SPD, Volební programy, Obsahová analýza

Abstract

This bachelor thesis investigates the attitudes of the political movements ANO and SPD towards the EU and European integration and examines elements of populism in their electoral programs. The aim of the thesis is to analyze the electoral programs for the 2019 European Parliament elections and the 2021 Parliamentary elections to determine if these documents contain elements of populist rhetoric and to capture how the movements express their stance on the EU and European integration.

The theoretical part of the thesis focuses on defining populism and Euroscepticism. In the case of populism, it is necessary to establish clear definitional elements of populist rhetoric, and for Euroscepticism, the author defines a typology based on which he categorizes the examined subjects.

In the methodological part, the author explains steps he takes in processing the analysis and presents his research design, in which he mentions how he collects data for the analysis and how he determined the subcategories for examining populism and attitudes towards the EU and European integration.

The analytical part uses qualitative content analysis to find elements of populist rhetoric and to categorize the political movements. To perform the analysis, author uses the MAXQDA 24 software program for qualitative data processing. Subsequently, he interprets the data to achieve the research objective and answer set research questions.

Key words: Euroscepticism, Populism, ANO, SPD, Party manifesto, Content Analysis

Prameny a literatura

Albertazzi, D., & McDonnell, D. (Eds.). (2007). *Twenty-first century populism: The spectre of Western European democracy*. Springer.

Havlík, V. (2008). Jak je měřit? Přístupy a metody analýzy postojů politických stran k evropské integraci. *Středoevropské politické studie*, 10(4), 340-369.

Havlík, V., & Pinková, A. (2012). Populisté, protestní strany, outsideri? Několik poznámek ke konceptualizaci populistických politických stran. *REXTER: Politicko-Sociologický Casopis*, 10(2).

Hynčica, P., Maškarinec, P., & Novotný, L. (2016). *Euroskepticismus ve střední Evropě*. Academia.

Kaniok, P., & Havlík, V. (2016). Populism and euroscepticism in the Czech Republic: Meeting friends or passing by?. *Romanian J. Eur. Aff.*, 16, 20

Kopecký, P., & Mudde, C. (2002). The two sides of Euroscepticism: Party positions on European integration in East Central Europe. *European Union Politics*, 3(3), 297-326.

Kopeček, L. (2004). Euroskeptici, europeanisté, euroentuziasté, eurofobové—jak s nimi pracovat?. *Politologický časopis-Czech Journal of Political Science*, 11(3), 240-262

Kubát, M., Mejstřík, M., & Kocian, J. (2016). *Populismus v časech krize*. Charles University in Prague, Karolinum Press

Marek, D., & Baun, M. (2009). *The Czech Republic and the European Union*. Routledge.

Moffitt, B. (2016). *The global rise of populism: Performance, political style, and representation*. Stanford University Press.

Mudde, C. (2004). The populist zeitgeist. *Government and opposition*, 39(4), 541-563.

Mudde, C., & Kaltwasser, C. R. (2017). *Populism: A very short introduction*. Oxford University Press.

Müller, J. W. (2017). *Co je to populismus?*. dybbuk.

Ostiguy, P., Kaltwasser, C. R., Taggart, P., & Espejo, P. O. (2017). A socio-cultural approach. *The Oxford handbook of populism*, 73-97.

Sedláčková, R. (2014). *Výzkum médií. Nejužívanější metody a techniky*. 1. vydání.

Szczerbiak, A., & Taggart, P. (2008). Theorizing party-based Euroscepticism: problems of definition, measurement, and causality. *Opposing Europe*, 238-262.

Taggart, P. (1998). A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems. *European Journal of Political Research*, 33(3), 363-388.

Taggart, P. (2004). Populism and representative politics in contemporary Europe. *Journal of political ideologies*, 9(3), 269-288.

Taggart, P., & Szczerbiak, A. (2002). The party politics of Euroscepticism in EU member and candidate states.

Ostiguy, P., Kaltwasser, C. R., Taggart, P., & Espejo, P. O. (2017). A socio-cultural approach. *The Oxford handbook of populism*, 73-97.

Prameny

ANO 2011. (2019). Česko OCHRÁNÍME. Dostupné z <https://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/ano-cesko-ochranime.pdf>

ANO 2011. (2021). Až do Roztrhání Těla! Dostupné z <https://www.anobudelip.cz/file/edee/2021/ano-volebni-program.pdf>

Grim, J. (2023, 30. říjen). Jak Okamurovo Hnutí VNÍMAJÍ Jeho Politici? SPD chce být Národně Konzervativní, Pravolevé dělení neřeší. Dostupné z <https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/spd-tomio-okamura-radim-fiala-stranicky-kompas->

[irozhlas_2310300500_jgr?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR3EotRkhNBi5v_JJntLxjgeYLmExu4FWPF-wY78DsxMKx96n2D5EpoBSrU_aem_AWJlJFxywPWVFA7-](https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/spd-tomio-okamura-radim-fiala-stranicky-kompas-irozhlas_2310300500_jgr?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR3EotRkhNBi5v_JJntLxjgeYLmExu4FWPF-wY78DsxMKx96n2D5EpoBSrU_aem_AWJlJFxywPWVFA7-)

[CjcKG6xNbquqxpGuIHoYRK__zVJTGvGWujmj0e3oTayxPRIJPlh3rH5AiEMz9FfwL2vTndYtKindlová, V. \(2022, 20. květen\). Ano deset let na scéně. Od Akce nespokojených občanů K Vládní straně. Dostupné z https://plus.rozhlas.cz/ano-deset-let-na-scene-od-akce-nespokojenych-obcanu-k-vladni-strane-](https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/spd-tomio-okamura-radim-fiala-stranicky-kompas-CjcKG6xNbquqxpGuIHoYRK__zVJTGvGWujmj0e3oTayxPRIJPlh3rH5AiEMz9FfwL2vTndYtKindlová, V. (2022, 20. květen). Ano deset let na scéně. Od Akce nespokojených občanů K Vládní straně. Dostupné z https://plus.rozhlas.cz/ano-deset-let-na-scene-od-akce-nespokojenych-obcanu-k-vladni-strane-)

[8748697?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR0F0QthjxEdXH2nRnYbE3S1jtYyMiMkNbSv6oT2oamqWCw5i12IqDQT6hU_aem_AWJQR5HdVV-UwPCof5v-pJl5qzmQuk3xdlDkzd2woLYhOdtxmG4xaC-tpF4qfsqoB7xfyMe5-C3G11phKmqNIZU](https://plus.rozhlas.cz/ano-deset-let-na-scene-od-akce-nespokojenych-obcanu-k-vladni-strane-8748697?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR0F0QthjxEdXH2nRnYbE3S1jtYyMiMkNbSv6oT2oamqWCw5i12IqDQT6hU_aem_AWJQR5HdVV-UwPCof5v-pJl5qzmQuk3xdlDkzd2woLYhOdtxmG4xaC-tpF4qfsqoB7xfyMe5-C3G11phKmqNIZU)

Martinek, J., & Novinky. (2015, 24. březen). Okamura má úsvitu vrátit 760 tisíc a rezignovat - novinky. Dostupné z [https://www.novinky.cz/clanek/domaci-okamura-ma-usvitu-vratit-760-tisic-a-rezignovat-289351?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR2-](https://www.novinky.cz/clanek/domaci-okamura-ma-usvitu-vratit-760-tisic-a-rezignovat-289351?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR2-x56akfi7yhctAFrYNYtlwAJearfT9rF9-eQ0VkJQzW_oW4B9BZ_DE-)

[x56akfi7yhctAFrYNYtlwAJearfT9rF9-eQ0VkJQzW_oW4B9BZ_DE-G0_aem_AWKxDnQ1KojR6WGD6hzm2nwaOK6FhV-W3PenW_5j_8gMIGtcsrufO39quWqHMnt7erC6zXEmRrEtB_0KYePkKLkM](https://www.novinky.cz/clanek/domaci-okamura-ma-usvitu-vratit-760-tisic-a-rezignovat-289351?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR2-x56akfi7yhctAFrYNYtlwAJearfT9rF9-eQ0VkJQzW_oW4B9BZ_DE-G0_aem_AWKxDnQ1KojR6WGD6hzm2nwaOK6FhV-W3PenW_5j_8gMIGtcsrufO39quWqHMnt7erC6zXEmRrEtB_0KYePkKLkM)

Pokorný, R. (2023, 8. květen). Hnutí Ano Jako Politický Chameleon. Dostupné z [https://medium.seznam.cz/clanek/richard-pokorny-hnuti-ano-jako-politicky-chameleon-](https://medium.seznam.cz/clanek/richard-pokorny-hnuti-ano-jako-politicky-chameleon-8274?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR3IKVRQwWIMlvbHDHv9f05FLNpRolGP2feExps9YaRQiSLdw2-)

[8274?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR3IKVRQwWIMlvbHDHv9f05FLNpRolGP2feExps9YaRQiSLdw2-LOaM2mQE_aem_AWIrQE7NeVyS1VHXBd9hC5HisJijsytTUUNjV_IYyURNaKCnnP1SgcuPCPd2R7D-8BEed7Uf_L6AMKzG8DHMkmx](https://medium.seznam.cz/clanek/richard-pokorny-hnuti-ano-jako-politicky-chameleon-8274?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR3IKVRQwWIMlvbHDHv9f05FLNpRolGP2feExps9YaRQiSLdw2-LOaM2mQE_aem_AWIrQE7NeVyS1VHXBd9hC5HisJijsytTUUNjV_IYyURNaKCnnP1SgcuPCPd2R7D-8BEed7Uf_L6AMKzG8DHMkmx)

Programy do voleb. (2019). Česká republika na prvním místě. Dostupné z <https://eu2019.programydovoleb.cz/strana/spd/program>

Rambousková, M. (2023, 4. květen). „Jsme pro eu, ale...“ Havlíček Vysvětluje Nové Ideologické směřování Ano - Seznam Zprávy. Dostupné z <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-politika-havlicek-k-novemu-ideologickemu-smerovani-ano-zbytecne-nalepkujete-230331>

SPD. (2021). Kompletní volební program - SPD - svoboda A Přímá demokracie. Dostupné z <https://www.spd.cz/aktuality-ze-zlinskeho-kraje/rozsireny-volebni-program/>

Sůsa, R., & Volf, T. (2021, 23. červen). ANO 2011. Vznik a VÝVOJ politické strany Andreje Babiše - Novinky. Dostupné z https://www.novinky.cz/clanek/volby-ano-2011-vznik-a-vyvoj-politicke-strany-andreje-babise-40364176?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR2CxWuYvCRFJI24r8jZHSSQAcPyo_K2ju8XUtlACa2qqsNJZ-d8DYY1n8I_aem_AWK4jphqY92qJkR5snyU0-o6AxduKCovBPx2YmdD2k2EbGwxkmB3nSNIYnsd-pUcA9q0kzodoFTwINk60favR0FB

Vaverková, K. (2019). Nejsme divný, JSME catch-all party, řekl Babiš A Zaútočil na Ods. Dostupné z <https://echo24.cz/a/SL2zL/nejsme-divny-jsme-catch-all-party-rekl-babis-a-zautocil-na-ods>

Seznam použitých zkratk

ČR – Česká republika

ČSSD - Česká strana sociálně demokratická

EP – Evropská parlament

EU – Evropská unie

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

ODS – Občanská demokratická strana

PS – Poslanecká sněmovna

SPD – Svoboda a přímá demokracie